

ПЛАН ПРЕВЕНЦИЈЕ СТВАРАЊА ОТПАДА

1. УВОД

План превенције стварања отпада (у даљем тексту: План) припремљен је у складу са чланом 9. Закона о управљању отпадом („Службени гласник РС”, бр. 36/09, 88/10, 14/16, 95/18 - др. закон и 35/23), са циљем имплементације одредби Директиве 2008/98/ЕК Европског парламента и Савета од 19. новембра 2008. године о отпаду, којом се замењују одређене директиве (Службени лист 2008 Л 312, страна 3) и Директиве (ЕУ) 2018/851 од 30. маја 2018. године, којом се мења и допуњује Директива 2008/98/ЕК о отпаду (у даљем тексту: Оквирна директива ЕУ о отпаду).

Влада усваја програме превенције на период од шест година, а процењује их и уколико је потребно, ревидира, сваке треће године.

У складу са Законом о управљању отпадом, превенција стварања отпада одређује опште циљеве и мере превенције, као и процену мера превенције или других одговарајућих мера које могу бити од утицаја на:

- 1) опште услове настајања отпада;
- 2) фазу дизајнирања, производње и дистрибуције производа;
- 3) фазу потрошње и употребе производа.

Законом о управљању отпадом успостављено је начело хијерархија управљања отпадом као општи принцип управљања отпадом у Републици Србији. Према тој хијерархији, превенција стварања отпада има највиши приоритет, након чега следе припрема за поновну употребу, рециклажа и други облици поновног искоришћења, и на крају одлагање као најнепожељнија опција.

Развој Плана заснива се на следећим принципима:

- 1) принцип предострожности;
- 2) принцип да се штета у животној средини првенствено исправља на месту настанка;
- 3) принцип одрживости;
- 4) принцип „загађивач плаћа”;
- 5) принцип одговорности произвођача (тај принцип чини произвођача одговорним за целокупан животни циклус производа);
- 6) приступ узимања у обзир целог животног циклуса производа (од екстракције сировина, преко производње и дистрибуције, до крајње потрошње);
- 7) принцип еко-ефикасности (стварање више добара и услуга уз коришћење мање ресурса и стварање мање отпада и загађења);
- 8) принцип једнаких могућности.

Истовремено, План представља свеобухватан оквир за праћење напретка Републике Србије у испуњењу циљева постављених у области превенције стварања

отпада, што обезбеђује напредак у евроинтеграцијама, али и доприноси остваривању циљева одрживог развоја Агенде за 2030. годину.

Активности у тој области усмерене су и на превазилажење родног јаза, односно унапређење родне равноправности, и социо-економског положаја осетљивих друштвених група (кроз повећање шанси и могућности за одрживо запошљавање и samozapošljavanje, јачање женског предузетништва, учешће у иновационим активностима). С обзиром да је примена стандарда заштите животне средине Европске уније (у даљем тексту: ЕУ) кључна за унапређење квалитета живота грађана, настојаће се да се кроз предложене мере и активности допринесе спровођењу политике једнаких могућности. На тај начин, користи од ефеката мера биће доступне свим грађанима Републике Србије.

Сврха доношења Плана је да се, након обављене анализе тренутног стања у области превенције стварања отпада у Републици Србији и датог описа мера у Оквирној директиви ЕУ о отпаду, одреде циљеви и приоритетне области за превенцију стварања отпада, да се одреде мере за његово спровођење за период 2025-2030. године, као и да се успоставе квантитативни критеријуми или показатељи за процену Плана. План је, као документ, осмишљен за целу Србију, како би се све заинтересоване стране подстакле на сарадњу у остварењу потенцијала за превенцију стварања отпада на локалном и регионалном нивоу.

Изрази који се користе у овом плану имају значење једнако оном које је дефинисано у Закону о управљању отпадом, Закону о амбалажи и амбалажном отпаду („Службени гласник РС”, бр. 36/09 и 95/18 – др. закон) и у другим законима и прописима којима се уређује превенција и управљање отпадом.

Поред тога, сви изрази који се користе у овом плану у мушком роду односе се истовремено и подједнако и на женски род.

2. ОПШТА СТАТИСТИКА О НАСТАЈАЊУ ОТПАДА

Република Србија простире се на 88.361 km². Република Србија има две аутономне покрајине, АП Војводину на северу (21.506 km²) и АП Косово и Метохију на југу (10.887 km²). АП Косово и Метохија налази се под привременом међународном управом у складу са Резолуцијом 1244 Савета безбедности Уједињених нација и она није обухваћена овим планом.

Република Србија има 6,647,003 становника (Републички завод за статистику Србије - подаци су са пописа у 2022. години, без АП Косова и Метохије). Према попису из 2022. године, 62% становништва живи у урбаним срединама.

Градови са највећим бројем становника су Београд (1.681.405), Нови Сад (368.967), Ниш (249.501) и Крагујевац (171.186). Нешто више од половине укупне популације су жене (51,4%), док мушкарци чине 48,6%. Просечна старост становништва је 43,8 година, при чему су жене у просеку три године старије од мушкараца.

Бруто домаћи производ (2022. године) је 60.368 милиона евра (8,917 евра по глави становника)¹.

У Републици Србији постоји 4.073.703 ha расположивог земљишта за сврхе пољопривреде, од тога 3.257.100 ha коришћеног пољопривредног земљишта.

Индустријска производња усмерена је на рударство, прерађивачку индустрију, хемијску и металуршку производњу. Важни индустријски сектори обухватају производњу цемента и другог грађевинског материјала, ђубрива, електро-опreme, индустрију прерада дрвета, индустрију папира, коже и производа од крзна, гуме, текстила и прехрамбених производа. Према Извештају о управљању отпадом у Републици Србији у периоду 2021 – 2023. године, који је израдила Агенција за заштиту животне средине² (у даљем тексту: Агенција), настали отпад (без отпада из рударства) износио је око 11.750.995 тона у 2021, 11.460.971 тона у 2022. и 10.888.212 тона у 2023. години.

У циљу процене тренутног стања настајања отпада у Републици Србији, спроведена је анализа расположивих података о настајању отпада и превенцији, као и доступних показатеља. Расположиви подаци представљају кључну полазну основу за испитивање тренутног стања у превенцији стварања отпада у Републици Србији. Треба напоменути да постоји разлика између података и Републичког завода за статистику, јер поменуте установе прикупљају податке на два различита начина. Према Закону о управљању отпадом, Агенција је надлежна за прикупљање свих података о управљању отпадом осим отпада из рударства, које спада под надлежност Министарства рударства и енергетике.

Републички завод за статистику (у даљем тексту: РЗС) извештава и доставља Еуростату податке о укупном насталом отпаду, а ти подаци обухватају и минерални отпад из рударства.

Информације о настајању отпада користе се за анализу тренутног стања и за утврђивање приоритетних токова отпада који имају највећи потенцијал за превенцију и највећи негативан утицај на животну средину и/или здравље људи у поређењу са осталим токовима отпада, односно, највеће настале количине тог отпада.

Током 2022. године, у оквиру пројекта ЕНВАП 4, израђен је извештај „Анализа стања одвојеног прикупљања отпада на нивоу јединица локалне самоуправе”. Циљ те анализе био је да се дају одговори на питања где су главни проблеми и са којим изазовима се суочавају јединице локалне самоуправе и јавна комунална предузећа у увођењу система селекције и одвојеног сакупљања отпада, али и о количини отпада и степену рециклирања, за потребе редовног извештавања Агенције.

¹ <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/pdf/G202317016.pdf>

² Извештај о управљању отпадом у Републици Србији у периоду 2011 – 2023. године, <https://sepa.gov.rs/wp-content/uploads/2024/12/Otpad2011-2023.pdf>

У Републици Србији, највећи део комуналног отпада одлаже се на депоније, што је по хијерархији третмана отпада последње решење, после спречавања настајања отпада, поновне употребе отпада, рециклаже и других видова искоришћења отпада.

Процена Агенције показује да се у Републици Србији годишње рециклира око 15% (17,7% у 2022. години) произведеног комуналног отпада, док је највише 3% јединица локалне самоуправе ангажовано у рециклажи те и других количина рециклираног отпада, који долази из неформалног сектора. Степен рециклаже комуналног отпада у директној је вези са активностима и организацијом система управљања отпадом одређене јединице локалне самоуправе, који реализују јавна комунална предузећа. Низак проценат рециклаже последица је чињенице да велика већина јединица локалне самоуправе није увела систем примарне селекције отпада. Разлози за то су вишеструки, од недостатка техничких, кадровских и финансијских капацитета, до лоше организације података и непостојања стратешких докумената и механизма за спровођење законских обавеза у тој области.

Према извештају РЗС³, током 2023. године, у Републици Србији, сектори пољопривреде, шумарства и рибарства, рударства, производње, снабдевања електричном енергијом, гасом и паром, водоснабдевања и управљања отпадним водама, грађевинарства и услуга произвели су 180,1 милиона тона отпада, што представља повећање у односу на 2022. годину (174,7 милиона тона). Од те количине насталог отпада, 78% чини неопасан, а 22% опасан отпад.

Према Извештају о управљању отпадом у 2023. години који је израдила Агенција, укупна количина отпада насталог у току 2023. године износила је 10.9 милиона тону, од чега 8.3 милиона тона припада индустријском и комерцијалном отпаду⁴. Укупна количина опасног отпада насталог у 2023. години износила је 90.259 тона, док је у 2022. години та количина износила 80.604. Тај број показује да се количина опасног отпада повећава. (видети Табелу 1).

Настале количине пријављене Агенцији у 2023. години укључују 7.3 милиона тона индустријског отпада (Групе 02 до 14 из Каталога отпада).

Према статистици РЗС, укупна количина насталог отпада у сектору грађевинарства је у 2022. години износила око 660.626 тона (Група 17 из Каталога отпада, неконтаминирано земљиште и минерални отпад од градње и рушења). Настале количине пријављене Агенцији укључују само 347.541 тона отпада од градње и рушења (Група 17 из Каталога отпада) за референтну 2022. годину.

Према извештају Агенције, приближно 20,2 хиљаде тона електричне и електронске опреме и 2,2 милиона комада опреме стављено је на тржиште и пласирано је на тржиште Републике Србије у 2023. години. Процењује се да је сакупљена количина отпада од електричне и електронске опреме у 2023. години износила 35.373 тоне, тренутно, што износи око 5.12 kg по становнику годишње.

³ <https://publikacije.stat.gov.rs/G2024/Html/G20241196.html>

⁴Количина отпада без отпада из домаћинства

Сакупљање отпада од електричне и електронске опреме из домаћинстава још увек није у потпуности уведено. Грађани односе отпад од електричне и електронске опреме на локацију оператера, а у неким случајевима неформални сакупљачи долазе на адресу по отпад од електричне и електронске опреме.

Табела 1 Подаци о настајању отпада у Републици Србији у 2022. години

Врста отпада	Укупно (тона годишње)	По становнику (тона годишње)	По јединици БДП (тона/милиона евра)	Пад ↓ / Раст ↑ / Стабилно ↔ (у поређењу са 2021. годином)	Напредак*
Укупна количина насталог отпада	10.888.212	1,6	0,14	↔	☺
Укупна количина насталог отпада	90.259	0,013	0,0013	↑	☹
Индустријски отпад	7.325.971	1,1	0,12	↓	☹
Отпад од градње и рушења	660.626	0,1	0,01	↑	☹
Отпад од електричне и електронске опреме	34.532	0,005	н/п	↑	☹
Укупна количина амбалаже пласиране на тржиште	401.229	0,06	0,0066	↑	☹
Укупна количина насталог комуналног отпада	3.180.000	0,48	0,053	↑	☹
Отпад од хране	1.450.000	0,22	0,024	↑	☹

* ☺ - позитивно кретање индикатора, ситуација се побољшава;

☹ - са становишта животне средине, ситуација није боља, нити гора;

☹ - негативно кретање индикатора, ситуација се погоршава са становишта животне средине

Према годишњим извештајима Агенције, последњих година се на тржиште Републике Србије у просеку годишње пласирало 400.000 тона амбалаже (403.011 тона у 2023. години). Структура амбалажног материјала у просеку се кретала на 18.3% стакла, 24% пластике, 31.7% папира и картона, 4,9% метала, 20,6% дрвета, и 0,15% остало. Може се закључити да сва амбалажа пласирана на тржиште у току одређене године постаје отпад у истој години. Процењује се да ток амбалажног отпада из домаћинстава чини око 33% укупног тока амбалажног отпада, док се удео тока комерцијалног и индустријског отпада процењује на 67%. У Републици Србији, сакупљање амбалажног отпада усмерено је на амбалажни отпад из индустријског и комерцијалног тока.

У 2021. години, 247,634 тона индустријске и комерцијалне амбалаже пријављено је од колективних оператера, а количина одвојено сакупљеног

комуналног амбалажног отпада износила је 45.000 тона⁵. Највећи део амбалажног отпада из домаћинства укључен је у мешовити комунални отпад.

У Републици Србији, у 2023. години, настало је 3,07 милиона тона комуналног отпада, што одговара просечној годишњој количини од 58,4 kg по становнику, док је просек у ЕУ у 2022. години износио 478⁶ kg по становнику. Процењује се да је сакупљањем комуналног отпада тренутно покривено око 87% становништва.

За отпад од хране тренутно нема података о количинама које настају. Просек износи 100 kg отпада од хране по глави становника годишње, што доводи до претпостављеног потенцијала од 664.700 тона у 2022. години (претходне процене износиле су 841.000 тона). Недавно процењена количина отпада од хране износи 1.450.000 тона. Република Србија је највећи извозник хране међу земљама потписницама Споразума о слободној трговини у Централној Европи и једини нето извозник. Када је у питању третман отпада од хране, он је још увек недовољно развијен. Процењује се да се до 30% све хране произведене широм света изгуби или баци. Само у граду Београду регистровано је 1.147 ресторана и барова, произвођача комерцијалног отпада, као и биоразградивог отпада од хране. Поред тога, постоји 1.639 снек и кафе барова. У граду Београду произведе се 158.000 тона отпада од хране годишње (26,3%), што је 8% од укупног комуналног отпада у Србији. Укупан утицај града Београда на прехранбени сектор је свеобухватан и обиман и утиче на националне и међународне обрасце снабдевања, потрошње енергије и воде и управљања отпадом.⁷

⁵ Извештај Агенције за заштиту животне средине о амбалажи и амбалажном отпаду у 2021. години на <http://www.sepa.gov.rs/index.php?menu=5000&id=1304&akcija=showDocuments&godina=2021>

⁶ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/circular-economy/monitoring-framework>

⁷ Водич за правилно управљање отпадом од хране, НАЛЕД 2020. године

3. ПРОЦЕНА ТРЕНУТНОГ СТАЊА И КОРИСТИ ОД ПРИМЕНЕ МЕРА ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ СТВАРАЊА ОТПАДА

Превенција стварања отпада је опција којој се даје највиши приоритет у хијерархији управљања отпадом у складу са прописима о заштити животне средине и у националним стратешким документима, а овај документ представља први план превенције старања отпада у Републици Србији.

Поред Закона о управљању отпадом, други прописи у којима се превенција стварања отпада уводи као кључни приоритет су Закон о заштити животне средине („Службени гласник РС”, бр. 135/04, 36/09 – др. закон, 72/09 – др. закон, 43/11 - УС, 14/16, 76/18, 95/18 – др. закон и 94/24 – др. закон), Закон о интегрисаном спречавању и контроли загађивања животне средине („Службени гласник РС”, бр. 135/04, 25/15 и 109/21) и Закон о амбалажи и амбалажном отпаду.

Анекс 4 Оквирне директиве ЕУ о отпаду садржи примере мера, од којих се користи процењују у оквиру Плана.

Те мере груписане су као мере којима се може утицати на:

- 1) оквирне услове у вези са настајањем отпада;
- 2) фазе дизајнирања, производње и дистрибуције производа;
- 3) фазе потрошње и употребе производа.

Општи опис наведених мера превенције стварања отпада и процене постојећих мера у Републици Србији дати су у тексту.

3.1 Мере којима се може утицати на оквирне услове настајања отпада

Примери мера којима се може утицати на оквирне услове у вези са настајањем отпада су:

- 1) примена планских мера или других економских инструмената за промоцију ефикасне употребе ресурса;
- 2) подстицање истраживања и развоја у области добијања чистијих производа и технологија са мање отпада, као и ширење и коришћење добијених резултата таквог истраживања и развоја;
- 3) развој делотворних и смислених показатеља утицаја на животну средину, повезаних са настајањем отпада, са циљем да се допринесе превенцији отпада на свим нивоима, од поређења производа на нивоу заједнице, преко деловања локалних органа власти до националних мера.

3.1.1. Примена планских мера или економских инструмената

Порези и други намети могу се користити као подстицај за промену понашања у циљу превенције стварања отпада. На пример, системи „плати колико бациш” (енгл. Pay-as-you-throw - РАУТ), сврсисходно примењени, могу имати

значајан утицај како на превенцију, тако и на учешће грађана у програмима одвојеног сакупљања отпада. Субвенције или олакшице којима се повећава продор еко-ефикасних производа на тржиште јесу други сет важних мера које треба узети у обзир.

У Републици Србији, још није регулисана додела субвенција која је некада била у надлежности Фонда за заштиту животне средине (2007-2012. године) и државног буџета (од 2012. године) за пројекте у области превенције стварања отпада. Уколико се циљеви у програмима и мерама за одвојено сакупљање комуналног отпада не буду испуњавали задатом динамиком, може бити уведен и систем „плати колико бациш” за збрињавање комуналног отпада.

Економски инструменти којима се подстиче ефикасно коришћење ресурса нису примењивани у Републици Србији. Са друге стране, уведене су поједине планске мере кроз Програм управљања отпадом у Републици Србији за период 2022-2031. године („Службени гласник РС”, број 12/22 - у даљем тексту: Програм) и Програм развоја циркуларне економије у Републици Србији за период 2022-2024. године („Службени гласник РС”, број 137/22).

У оквиру преговора за приступање са ЕУ, Република Србија је кроз Поглавље 27 започела процес успостављања система управљања отпадом и његовог прилагођавања циљевима и правним тековинама ЕУ. Програм је усвојен у јануару 2022. године. Програм је припремљен у складу са Законом о планском систему Републике Србије („Службени гласник РС”, број 30/18) и пратећим подзаконским актима.

Том документу претходила је Стратегија управљања отпадом за период 2010-2019 („Службени гласник РС”, број 29/10), којом су постављени услови за увођење и развој интегрисаног система за управљање отпадом у Републици Србији. У претходном периоду, остварен је напредак у усклађивању прописа о отпадом са прописима ЕУ, у институционалном јачању, постизању регионалних споразума за увођење заједничког управљања отпадом, као и у изградњи већег броја санитарних депонија. Општи циљеви постављени Стратегијом нису у потпуности остварени, пре свега у погледу организованог сакупљања отпада, степена примарне сепарације и рециклаже, изградње инфраструктуре и престанка одлагања на несанитарне и дивље депоније, примене економских инструмената и успостављања система финансирања одрживог управљања отпадом. Како планирани циљеви из претходног документа нису у потпуности остварени и како су у међувремену постављени нови циљеви ЕУ у области управљања отпадом у оквиру „зелене транзиције”, за прелазак на циркуларну економију у ЕУ, било је потребно утврдити и нове циљеве у области управљања отпадом у Републици Србији. Сходно томе, Министарство заштите животне средине (у даљем тексту: Министарство) координирало је израдом Програма у циљу постизања континуитета у спровођењу политике управљања отпадом и њеног усклађивања са прописима и стандардима ЕУ.

Општи циљ Програма јесте развој одрживог система управљања отпадом ради очувања ресурса и здравља људи, те смањења негативних утицаја на животну

средину и деградацију простора. То укључује, између осталог, управљање отпадом са циљем превенције стварања отпада, према принципима циркуларне економије. Програмом се утврђују стратешки циљеви за унапређење система управљања отпадом и основни принципи којима треба да се руководе сви актери у управљању отпадом како би се ти циљеви у Републици Србији остварили у периоду од 2022. до 2031. године. Поред смањења штетног утицаја на животну средину и климатске промене, спровођењем Програма треба да се омогући испуњење предуслова за коришћење отпада у циркуларној економији, за чији су развој циљеви и мере утврђени у посебном програму.

Стратегија индустријске политике Републике Србије од 2021. до 2030. године („Службени гласник РС”, број 35/20) има за циљ подизање конкурентности индустрије. У Стратегији се наводи да, због примене линеарног модела пословања у Републици Србији, долази до значајних губитака у токовима сировина и производа, што доводи до нерационалног коришћења ресурса. Један од посебних циљева (циљ 5) односи се на трансформацију индустрије из линеарног у циркуларни модел. У Републици Србији сектори са највећим потенцијалом за примену концепта циркуларне економије уочени су у прерађивачкој индустрији (нарочито прехранбеној), грађевинарству и у примарној пољопривреди.

Програм развоја циркуларне економије у Републици Србији за период 2022-2024. године, усвојен је у децембру 2022. године. Циркуларна економија препозната је као важан стратешки концепт зелене транзиције Републике Србије, која се последњих година налази високо на листи приоритета развоја нашег друштва. Програм развоја циркуларне економије у Републици Србији за период 2022-2024. године садржи трогодишњи акциони план у коме су дефинисани општи и специфични циљеви. Општи циљ тог документа јесте стварање подстицајног окружења за развој циркуларне економије, са циљем подршке зеленој транзицији у Републици Србији. Да би се општи циљ остварио, предвиђа се пет посебних циљева, са мерама и активностима које ће бити реализоване у периоду од 2022 до 2024. године. Један од приоритета је пружање подршке компанијама у циљу унапређења ефикасности производње и уклањања отпада из ланца снабдевања, задржавања делова и материјала у затвореном кругу путем прераде и рециклаже, примене нових технологија и замене старог материјала напредним и обновљивим материјалом, прелазак на коришћење обновљивих извора енергије и материјала, продужење животног циклуса производа кроз дизајнирање и сервисирање, те виртуелне испоруке робе и услуга. Такође је неопходно подржати локалне самоуправе у изради локалних мапа пута за циркуларну економију, што ће допринети стварању одрживих заједница. Потребно је едуковати одређене заинтересоване стране (медије, школе, универзитете, потрошаче) и оснажити сарадњу између пословног и академског сектора како би се подстакле иновације које доприносе циркуларној економији, као и примена зелених јавних набавки и добровољних докумената у области заштите животне средине. Поступак преласка на циркуларну економију захтева системски приступ, коришћење истраживачког потенцијала, иновације и дигитализацију, те повезивање свих заинтересованих страна и њихову дугорочну сарадњу. Потпуни прелазак на циркуларну економију

премашује трогодишње трајање овог програма, тако да овај документ покреће процес и поставља темеље за даљи развој и примену тог концепта.

Програм развоја циркуларне економије у Републици Србији за период 2025 – 2030. године је у припреми.

3.1.2. Промоција истраживања и развоја

Истраживање и развој у области чистијих производа и технологија, те производа и технологија који стварају мање отпада, а потом и ширење и употреба добијених резултата, важни су фактори за успех стратегија превенције стварања отпада. Истраживање и развој о ефикасности ресурса и одрживом управљању материјалом представљају дугорочну подршку за превенцију стварања отпада. Истраживање понашања потрошача и друштвено-економске демографије, који утичу на превенцију стварања отпада, јесте још једна важна област. Додела субвенција за финансирање истраживање је стога значајна мера за превенцију стварања отпада коју треба узети у обзир.

Тренутни ГЕФ (Глобални фонд за животну средину) пројекат „Смањење угљеничког отиска локалних заједница применом принципа циркуларне економије у Републици Србији”⁸ започет је 2022. године и биће завршен 2027. године. Основни циљ тог пројекта је да пружи подршку зеленој транзицији Републике Србије, кроз подстицање развоја и подршку имплементацији циркуларних идеја, пословних модела и производа јавних и приватних предузећа, како би се смањило угљенични отисак локалних заједница у Републици Србији. Пројекат спроводе Министарство и Програм Уједињених нација за развој. У 2022. години пријављена је 41 иновативна идеја за циркуларне ваучере, а од тог броја 12 академских организација је за своје иновативне идеје награђено циркуларним ваучерима у вредности од 10.000 УСД. Од 25 компанија које су учествовале у акцелератору, десет је награђено у укупном износу од 783.000 УСД. Нови позив у 2023. години био је у месецу мају, а тренутно се 26 компанија налази у поступку акцелерације.

3.1.3 Развој показатеља

Делотворни и сврсисходни показатељи служе као средство за мерење притисака насталог отпада на животну средину, те за мерење напретка у односу на циљеве јавних политика, односно, процену напретка у смањењу настајања отпада. Показатељ превенције стварања отпада треба да покаже да ли се одређене активности побољшавају у датом временском периоду, у смислу материјала и интензитета насталог отпада током њиховог животног века. Маса насталог отпада или отпада који се шаље на депонију по особи или домаћинству годишње, као и БДП, обично пружају почетну основу за анализу. Треба напоменути да промене у настајању отпада на годишњем нивоу могу бити последица великог броја фактора, укључујући промене броја становника и БДП-а, те се стога смањење не може аутоматски приписати радњама на превенцији отпада.

⁸ <https://www.undp.org/serbia/projects/circular-communities-serbia>

У Републици Србији, званично нису усвојени показатељи за мерење напретка у превенцији стварања отпада. Међутим, доступни су статистички подаци о настајању отпада (видети главу 2).

Агенција је, између осталог, одговорна за успостављање и вођење националног информационог система за животну средину (праћење стања животне средине, укључујући регистре у области управљања отпадом). Агенција процењује и чини доступним и приступачним електронске податке о настајању отпада и о управљању њиме. Податке о токовима отпада и секундарним сировинама, о постигнутим резултатима показатеља учинка по основу Закона о управљању отпадом достављају оператери и други актери, а контролише Агенција.

На основу одредаба Закона о управљању отпадом, правна лица која обављају сакупљање, транспорт, складиштење и третман, одлагање неопасног и опасног отпада, као и посебних токова отпада (искоришћених батерија и акумулатора, отпадних уља, отпадних возила, отпадних гума, отпада од електричне и електронске опреме, отпадних флуоресцентних цеви са живом, медицински и фармацеутски отпад, отпад од грађења и рушења, муљ из постројења за пречишћавање комуналних отпадних вода, отпадом из производње титан-диоксида и отпадне полихроноване бифениле) морају поседовати дозволу за обављање делатности управљања отпадом, успоставити и водити евиденцију о посебним токовима отпада, као и о прикупљеним, ускладиштеним или третираним количинама, а такође су у обавези да те податке достављају Агенцији. Свако лице које ствара отпад, као и сваки власник отпада, осим домаћинства, у обавези је да уведе и води дневну евиденцију о отпаду и да подноси редовни годишњи извештај Агенцији. Јединице локалне самоуправе обавезују се да успоставе и воде евиденцију о сакупљеном комуналном отпаду, као и списак неуређених депонија на њиховој територији и да податке о томе доставе Агенцији. За производе који постану посебни токови отпада после употребе, обвезник извештавања је дужан да састави годишњи извештај и води дневну евиденцију о количини и врсти произведених и увезених производа, те да исте достави Агенцији.

Други извори информација (нпр. информације из анкета, од научних институција, итд) могу се користити, између осталог, и за праћење превенције стварања отпада у Републици Србији.

3.2. Мере којима се може утицати на фазе дизајна, производње и дистрибуције

Примери мера којима се може утицати на фазе дизајна, производње и дистрибуције могу бити:

- 1) промоција еко-дизајна;
- 2) информисање о техникама превенције стварања отпада;
- 3) организација обука за надлежне органе власти у циљу увођења превенције стварања отпада у дозволе (нпр. за ИРПС постројења);
- 4) превенција настајања отпада у постројењима;
- 5) коришћење кампања за подизање свести;

- б) пружање финансијске подршке као и подршке у доношењу одлука и друге подршке фирмама;
- 7) подршка фирмама да користе добровољне споразуме, потрошачке/произвођачке панеле или секторске преговоре како би увели сопствене програме превенције стварања отпада;
- 8) промоција система управљања животном средином.

3.2.1. Промоција еко-дизајна

Еко-дизајн јесте систематска интеграција еколошких аспеката у дизајн производа у циљу побољшања еколошке подобности производа током целог његовог животног циклуса. Промоција еко-дизајна је важна мера превенције настанка отпада, с обзиром да је већи део утицаја неког производа на животну средину већ одређен приликом његовог дизајнирања. У фази дизајнирања, доносе се одлуке о томе који ће се материјал користити за производњу датог производа и у којим количинама или обиму. Та фаза већ одређује трајност производа и да ли се његови делови могу мењати, па самим тим да ли се производ може поправљати. У тој фази одређује се да ли ће производ садржати материје које су разлог за забринутост, што би могло спречити поновну употребу и рециклажу тог производа у некој од каснијих фаза.

Еко-дизајн треба да буде усмерен нарочито на производе који садрже критичне сировине, односно сировине од економског и стратешког значаја за Републику Србију, као и за Европску унију. С обзиром на њихову употребу у еколошким технологијама, електроници (за широку употребу), у здравству, аутомобилској индустрији, технологијама обновљиве енергије, производњи челика, одбрани, истраживању свемира и авијацији, те сировине нису само „од кључног значаја” за важне индустријске секторе и будућу примену, већ и за одрживо функционисање привреде (нпр. многе технологије обновљиве енергије ослањају се на те критичне сировине). Снабдевање таквих сировина повезано је са нестабилношћу цена на светским тржиштима, као и са великим опасностима за животну средину. Како би одговорила на тај изазов, Европска унија је на нивоу ЕУ објавила предлог Уредбе којом се успоставља оквир за обезбеђење сигурног и одрживог снабдевања критичним сировинама у 2023. години, који садржи пету листу критичних сировина у Анексу II. Анекс II подлеже редовном ревидирању.

Еко-дизајном могу се омогућити пословни модели одрживе производње, како би се унапредила циркуларност, енергетске перформансе и други аспекти одрживости, а између осталог, продужена трајност производа, могућност његове поновне употребе и поправке. Ти типови пословних модела прикладни су за капитално интензивне компаније, као што су произвођачи индустријске опреме, и за компаније које послују са потрошачима на тржиштима на којима нови производи доносе мало додатних предности у односу на претходне верзије.

Директива ЕУ о еко-дизајну 2009/125/ЕЦ уводи захтеве за еколошки дизајн производа који се односе на енергију. Дана 13. јуна 2024. године, донета је Уредба ЕУ 2024/1781 Европског парламента и Савета о успостављању оквира за

утврђивање захтева за еколошки дизајн одрживих производа, измени Директиве ЕУ 2020/1828 и Уредбе ЕУ 2023/1542, те стављају Директиве 2009/125/ЕЗ, објављена у Службеном листу ЕУ дана 28. јуна 2024. године, а којим се успоставио успоставио оквир за усвајање услова за еко-дизајн који се односе на одређене групе производа, те тако значајно унапредила њихова циркуларност, енергетске перформансе и други аспекти еколошке одрживости. Том уредбом омогућено је усвајање услова за перформансе и информисање за скоро све категорије физичких добара, укључујући, између осталог, информисање о трајности и поправљивости производа, рециклираном садржају и ефикасности по ресурсе и енергију.

У Републици Србији, еко-дизајн промовише се кроз законске прописе за смањење количина опасних материја у производима, нпр. у амбалажи, електричној и електронској опреми, возилима, батеријама и акумулаторима. На пример, Законом о управљању амбалажом и амбалажним отпадом предвиђа се да превенција стварања отпада као највећи приоритет, а уводе се и основни услови за израду и састав амбалаже. На основу тог закона, а у вези са превенцијом отпада, донети су следећи подзаконски акти:

1) Правилник о граничној вредности укупног нивоа концентрације олова, кадмијума, живе и шестовалентног хрома у амбалажи или њеним компонентама, изузетима од примене и року за примену граничне вредности („Службени гласник РС”, број 70/09);

2) Правилник о критеријумима за одређивање шта може бити амбалажа, са примерима за примену критеријума и листи српских стандарда који се односе на основне захтеве које амбалажа мора да испуњава за стављање на тржиште („Службени гласник РС”, број 70/09).

Слично томе, Правилником о листи електричних и електронских производа, мерама забране и ограничења коришћења електричне и електронске опреме која садржи опасне материје, начину и поступку управљања отпадом од електричних и електронских производа („Службени гласник РС”, број 99/10) прописана су ограничења и забране за електронске и електричне уређаје пласиране на тржиште Републике Србије од 1. јула 2011. године, а који садрже штетне метале.

Сектор тржишне инспекције при Министарству унутрашње и спољне трговине овлашћен је да врши контролу производа који се пласирају на тржиште Републике Србије, искључујући услове који се односе на храну. Међутим, нема доступних информација о усклађености произвођача амбалаже или електричне и електронске опреме са прописаним захтевима.

Приликом промоције Еко-дизајна и употребе Еко-знака потребно је посебну пажњу обратити на Директиву 2023/0085 о поткрепљењу и саопштавању експлицитних тврдњи о заштити животне средине (Директива о „зеленим тврдњама”), а која још увек није ступила на снагу.

Нејасне ознаке о заштити животне средине производа, као и нејасни сертификати произвођача биће ограничени. Производ ће бити адекватно означен о заштити животне средине, само уколико је доказан његов мањи негативан утицај

на животну средину у поређењу са другим, сличним производима доступним на тржишту и то узимајући у обзир цео животни циклус наведеног производа.

Инсистираће се на провери преко независне – треће стране, како би тврдње о заштити животне средине биле кредибилне. У неким случајевима инсистираће се и на валидацији проверених тврдњи и изјава.

3.2.2. Информисање о техникама превенције стварања отпада

Интегрисане дозволе представљају основну меру којом се промовише примена чистијих технологија у великим постројењима. У складу са условима које предвиђа Закон о интегрисаном спречавању и контроли загађивања животне средине, издавање интегрисаних дозвола односи се на широк спектар делатности, од производње метала, минералне индустрије, хемијске индустрије, узгоја живине и свиња, до инсинерације отпада и сагоревања горива у великим горионицима. Према Закону о интегрисаном спречавању и контроли загађивања животне средине, у Републици Србији послује 220 предузећа која су у обавези прибављања интегрисане дозволе. Од тих 220 предузећа, 47 је добило дозволу до јуна 2023. године.

Правна лица која су у обавези да прибаве интегрисане дозволе морају да израде и спроведу заједнички план активности на заштити животне средине, укључујући мере за уштеду природних ресурса и смањење отпада, као и друге мере за спречавање загађења. Услови из интегрисане дозволе треба да се заснивају на најбољим доступним техникама (БАТ - Best Available Techniques) по индустријским гранама. На нивоу ЕУ, најбоље доступне технике дефинисане су кроз конкретна правно обавезујућа документа, за различите области и сегменте индустрије, а та документа морају се користити као основ у издавању дозвола. Документа су објављена на језицима држава чланица ЕУ. Најбоље доступне технике су додатно разрађене у референтним документима о најбољим доступним техникама (BREF – BAT Reference Documents). Ова документа нису преведена на српски језик али најбоље доступне технике могу се наћи на хрватском језику. Информисање на српском језику о техникама превенције стварања отпада описаним у референтним документима олакшало би примену најбољих доступних техника у индустрији.

3.2.3. Организација обука с циљем укључења превенције стварања отпада у интегрисане дозволе

Као што је наведено у претходној тачки, информације о најбољим доступним техникама већ су доступне. Поред информисања индустрије, потребно је организовати и обуку надлежних органа (Министарство, Агенција, Покрајински секретаријат за урбанизам и заштиту животне средине АП Војводине, јединице локалне самоуправе и сл) на тему уношења захтева за превенцију стварања отпада у интегрисане дозволе. У Републици Србији, та врста обуке за надлежне органе и индустријске гране не спроводи се редовно. Међутим, одређене активности у вези

са издавањем дозвола врше се у оквиру неколико међународних пројеката као што је:

Пројекат ИЕД Србија „Зелена транзиција - Имплементација Директиве о индустријским емисијама у Србији у периоду 2021-2025” који представља трећу фазу сарадње између Министарства, Центра за чистију производњу Технолошко-металуршког факултета Универзитета у Београду и Шведске агенције за међународну развојну сарадњу и проширену подршку у примени националних прописа у области интегрисане превенције и контроле загађења, подстицањем преласка српске индустрије на зелене технологије.

Основни циљ тог пројекта је пружање помоћи и подршке надлежним органима и предузећима у имплементацији Директиве, чиме би се смањило утицај индустријских емисија на животну средину и здравље људи. Пројекат ће пружити техничку и административну подршку Министарству и другим надлежним органима у припреми нацрта интегрисаних дозвола за изабрана предузећа, као и у изменама и допунама, односно припреми прописа и дела Преговарачке позиције у области индустријског загађења.

Пројекат ће такође подржати израду Специфичног плана имплементације директива за Директиву ЕТС ЕУ, као подршку у остварењу националних климатских циљева. Развојем нових пословних модела, пружиће се подршка индустрији у смањењу угљеничног отиска применом исплативих и чистих технолошких решења за прелазак ка Европском зеленом договору.

Пројекат који је у току је „Зелена транзиција - Имплементација Директиве о индустријским емисијама у Србији у периоду од 2021-2025”. Тим пројектом подржава се оснивање и обука основног тима инспектора који ће на различитим административним нивоима стицати искуство у контроли инсталација које подлежу издавању интегрисаних дозвола.

3.2.4. Превенција настајања отпада у индустријским гранама

У циљу подстицања превенције стварања отпада у индустрији, важно је не само да постројења која подлежу обавези прибављања интегрисаних дозвола уведу мере превенције стварања отпада, већ и да читав индустријски сектор дуж ланца снабдевања усвоји поступак процене или планове превенције стварања отпада.

С тим у вези, не постоје законски прописи за усвајање тих планова за друга постројења, осим оних која подлежу обавези прибављања интегрисане дозволе. Међутим, Република Србија има богато искуство у имплементацији чистије производње, која је добровољна, превентивна, са иницијативама заштите животне средине применљивим у конкретном постројењу. Анализом тока материјала и енергије у компанијама, настоје се одредити опције смањења отпада и емисија из индустријских процеса кроз стратегије смањења отпада на месту настанка. То може довести и до процене изводљивости усвајања пословног модела производ-као-услуга, кроз који се производи обезбеђују кроз уговоре о изнајмљивању или споразуме плати-како-користиш.

Центар за чистију производњу Србије основан је 2007. године, у оквиру Технолошко-металуршког факултета Универзитета у Београду (као установе домаћина), и представља стручни центар за ширење праксе чистије производње у индустријском сектору. Центар за чистију производњу има тело које доноси одлуке, односно Савет, сачињен од представника свих заинтересованих страна (влада, универзитети, индустрија и консултантске куће). Центар за чистију производњу сарађује са великим бројем образованих и високо специјализованих домаћих и међународних експерата, на различитим пројектима у Републици Србији. Центар нуди обуке о ресурсно-ефикасној и чистијој производњи, услуге процене постројења и ревизију предузећа, и слично. Поред тога, сарађује са више од 100 компанија (великих, али и средњих и малих предузећа) из различитих индустријских сектора, и обукао је више од 60 консултаната о методологији ресурсно ефикасне и чистије производње. Један добар и успешан пример превенције стварања отпада и чистије производње је пројекат „модел производа као услуге” о хемијском лизингу, који је усвојен у једној компанији. Као резултат тог приступа, потрошња токсичних растварача смањена је шест пута, а смањена је и количина насталог отпада.

3.2.5. Коришћење кампања за подизање свести и пружање друге подршке пословном сектору

Коришћење кампања за подизање свести или пружање финансијске, подршке у доношењу одлука или других видова подршке пословном сектору од стране владе, показало се као делотворна мера превенције стварања отпада у другим земљама.

Такве мере нарочито су делотворне када су усмерене и прилагођене малим и средњим предузећима, и када се примењују кроз већ успостављене пословне мреже.

Тренутно у Републици Србији нема кампања за подизање свести о превенцији стварања отпада које би покренула држава, а које би биле усмерене на пословни сектор.

3.2.6. Помоћ компанијама у изради сопствених планова превенције стварања отпада

Остале мере за подстицање превенције стварања отпада у индустријским гранама укључују коришћење добровољних споразума, панела потрошача/произвођача и секторских преговора, како би се у одговарајућим пословним и индустријским секторима усвојили планови за превенцију стварања отпада или извршила поправка отпадних производа или амбалаже. Примери таквих активности могу бити настојања проистекла из секторске сарадње да се спречи расипања хране или смање ризици од опасних материја у текстилној индустрији.

У Републици Србији, тренутно не постоје заједничке иницијативе које промовишу израду планова превенције стварања отпада у одговарајућим делатностима и секторима.

3.2.7. Промоција система управљања животном средином

Промоција система управљања животном средином (EMS), укључујући систем управљања заштитом животне средине и провере ЕУ (EMAS) и систем менаџмента животном средином према захтевима SRPS ISO 14001:2015 стандарда, показала се као важан инструмент за организације у процени различитих могућности за унапређење процеса у организацији и смањење негативног утицаја пословања организације на животну средину. Главни циљ система управљања животном средином је да компанијама помогне у трајном унапређењу еколошких перформанси у односу на постављене циљеве у заштити животне средине. Систем менаџмента животном средином заснива се на познатом циклусу планирај-уради-провери-делуј, у којем организација поставља сопствене циљеве, мере учинка, те прати и мери стање и реагује по добијеним резултатима мерења.

У складу са извештајем који објављује Међународна организација за стандардизацију ISO, у Републици Србији је током 2021. године, 1.794 предузећа сертифициовало своје системе менаџмента животном средином према SRPS ISO 14001:2015 стандарду.

У складу са Одлуком Европске комисије од 7. децембра 2011. године у вези са водичем за регистрацију предузећа у ЕУ, трећим земљама и у целом свету у складу са Уредбом (ЕЗ) бр. 1221/2009 Европског парламента и Савета о добровољном учешћу организација у Систему управљања заштитом животне средине и провере ЕУ(EMAS), организације изван ЕУ такође се могу регистровати у EMAS. Аустријско Савезно министарство пољопривреде, шумарства, животне средине и водопривреде је, као тело за EMAS лиценцирање, објавило „Смернице за регистрацију организација из трећих земаља”. Очекује се да ће те смернице довести до даљих акција у правцу EMAS регистрације у Републици Србији, јер је сарадња између Министарства и аустријске Агенције за животну средину (ЕЕА) започела у пројекту „Спровођење закона у области контроле индустријског загађења, спречавања хемијских удеса и успостављања EMAS система” (Europe Aid/131555/C/SER/RS). Тренутно постоји једна компанија која се припрема за регистрацију у складу са захтевима Уредбе EMAS. У закључку, имплементација система управљања животном средином представља посредну, али делотворну меру којом се доприноси превенцији стварања отпада, и примену тог система треба подстицати у већој мери у компанијама у Републици Србији.

3.3. Мере којима се може утицати на фазе потрошње и употребе

Примери мера којима се може утицати на фазе потрошње и употребе су следећи:

- 1) увођење економских инструмената (субвенција, накнада) за превенцију стварања отпада;
- 2) употреба кампања за подизање свести и информисање потрошача,
- 3) промоција еко-знакова;
- 4) споразуми са индустријом или малопродајом;

- 5) уграђивање еколошких критеријума у јавне или компанијске набавке и позиве за тендере и уговоре;
- б) подстицање поновне употребе и поправке производа.

Поред примера из Анекса 4. Оквирне директиве о отпаду, у наставку су описане мере за подстицање превенције стварања отпада од хране и модели одрживе потрошње.

3.3.1. Увођење економских инструмената ради превенције стварања отпада

Економски инструменти као мера за подстицање превенције стварања отпада у фазама потрошње и употребе могу се односити на олакшице за „зелене јавне набавке” или увођење обавезних новчаних накнада које потрошачи плаћају за одређени производ или амбалажу, који би се иначе давали бесплатно (накнада за пластичне кесе).

Накнада за увоз или домаћу производњу пластичних кеса (полиетиленских) у Републици Србији уведена је 2011. године. Главни циљ увођења накнаде био је да се производње пластичних кеса од полиетилена замени кесама од биоразградиве пластике (пластичне кесе са адитивима) (пореска стопа је 2017. године достигла 11 евра по тони биоразградивих кеса и 200 евра по тони других пластичних кеса). Међутим, од 2014. године до данас, порасла је количина обе врсте пластичних кеса. Тај резултат говори да опорезивање пластичних кеса код произвођача/трговца можда и није делотворна мера спречавања отпада. За разлику од тога, постоје многи примери широм света који указују на знатно смањење потрошње пластичних кеса по глави становника када се накнада за кесе наметне потрошачу, а не произвођачу или трговцу у малопродаји. У Републици Србији су 2018. године највећи ланци супермаркета самостално покренули иницијативу да наплаћују пластичне кесе за куповину од потрошача. После извесног времена, многе мање трговине придружиле су се тој иницијативи. У овом тренутку нису доступни подаци и резултати спровођења те иницијативе, али утицаје на потрошњу пластичних кеса треба пратити због развоја будуће политике.

3.3.2. Информисање потрошача

Употреба кампање за подизање свести и непосредно информисање шире јавности или конкретног дела потрошача у неким земљама се увелико се примењује ради превенције стварања отпада, нарочито на нивоу потрошача и домаћинства. Циљне групе иницијатива за подизање свести често укључују школе и студенте.

Један истакнути пример за то је учешће на Европској недељи смањења отпада (ЕНСО), у којој учествују различите институције из ЕУ и целог света, којом приликом се реализује низ активности на смањењу отпада, усмерених на многобројну публику укључујући органе јавне управе, приватне компаније и грађане. Сваке године бира се конкретна тема (нпр. поновна употреба, превенција стварања отпада од хране или амбалажног отпада), израђује и учесницима дели промотивни материјал. Део Европске недеље смањења отпада је и кампања

„Очистимо Европу”, која пружа јединствену мрежу за акције чишћења, како би се решио проблем остављања смећа у природи.

Према информацијама из базе података Европске недеље превенције стварања отпада, неке организације из Републике Србије већ су учествовале у ЕНСО 2015. и 2017. године. Од тада није наведена ниједна акција. У овом моменту, у Републици Србији не постоји ни једна покренута кампања против бацања смећа у природи у оквиру иницијативе „Очистимо Европу”. Убудуће, треба подстицати шире учешће организација из Србије на Европској недељи смањења настајања отпада.

3.3.3. Промоција еко-знака

Еко-знак представља иницијативу која за има циљ да утиче на избор потрошача при куповини и да информише екстерне кориснике о једном или више аспеката еколошког учинка производа или услуге. Еко-знак користи се сада већ дуже од 40 година, али у последњих 15 година сведоци смо појаве великог броја етикета различитог садржаја, величине, природе и делотворности, јер компаније желе да привуку потрошаче који имају свест о значају очувања животне средине, а којих је све више.

Данас у свету има преко 450 еко-знакова у скоро 200 земаља, у приближно 25 индустријских грана. Најважнија ознака на нивоу ЕУ јесте управо еко-знак ЕУ. Уредбом ЕУ о еко-знаку (бр. 66/2010) прописана су правила за успостављање и примену добровољне шеме еколошког обележавања. Директива ЕУ о еко-знаку предвиђа критеријуме који се заснивају на стандардизованим поступцима и научним доказима и узима у обзир целокупан животни век роба и услуга (у даљем тексту: производа). Критеријуми за специфичне групе производа имају за циљ да одреде производе са најбољим учинком по животну средину на тржишту, у оквиру конкретне категорије производа. То је типично најбољих 10% до 20% производа доступних на тржишту, у смислу еколошког учинка у тренутку усвајања датих критеријума. Тренутно постоје критеријуми за више од 30 група производа за непрехрамбене и немедицинске производе, који се редовно ревидирају.

Национални програм еко-обележавања, еко-знак, уведен је у Републику Србију 2009. године, Правилником о ближим условима и поступку за добијање права на коришћење еколошког знака, елементима, изгледу и начину употребе еколошког знака за производе, процесе и услуге („Службени гласник РС”, број 3/09). Правилник о ближим условима, критеријумима и процедурама за добијање права на еко-знак, елементе, изглед и методу коришћења еко-знака за производе и услуге („Службени гласник РС”, број 49/16) донет је 2016. године. Овим правилником прецизније се дефинишу услови и поступци за добијање и коришћење еко-ознака. У овом моменту, само две српске компаније поседују еко-знак за своје производе. Планирано је да до краја 2024. године буду усвојени нови подзаконски акти за еко-знак и EMAS. У циљу промоције еколошког означавања, Министарство покренуло је иницијативу „Еко-знаком до конкурентнијег производа”, а још три компаније биће укључене у процес прибављања еко-знака за своје производе.

3.3.4. Промотивне активности индустрије или малопродаје

Једна од мера превенције јесу и промотивне активности индустрије и малопродаје којима би се позитивно утицало на развој свести код потрошача.

Резултати остварени у спровођењу мера превенције стварања отпада код потрошача вредновали би се као предуслов за остваривање права на одређене подстицаје.

Ове активности имале би за циљ подизање свести код потрошача и стимулисање да усвоје одговорније навике које ће допринети смањењу отпада.

Могућност остваривања одређених подстицаја може бити фактор мотивације да се индустрије и малопродаје активно укључе у процес промоције одрживог развоја и смањења отпада.

3.3.5. Интегрисање еколошких критеријума у тендерске позиве и уговоре

У контексту корпоративних и јавних набавки, интеграција критеријума заштите животне средине и превенције стварања отпада у тендерске позиве и уговоре представља важну меру за превенцију стварања отпада.

Што се тиче јавних набавки, основна сврха тзв. зелених јавних набавки јесте да подстакне органе власти на примену еколошких критеријума при куповини производа и услуга који током свог животног циклуса мање утичу на животну средину. Зелене јавне набавке често су повезане са еколошким ознакама, јер оне могу играти улогу у развоју техничких спецификација за критеријуме доделе.

Закон о јавним набавкама („Службени гласник РС”, бр. 91/19 и 92/23), а посебно члан 132. овог закона, прописује могућност да носиоци јавне набавке укључе еколошке критеријуме у набавке производа и услуга и трошкове процене животног века. Чланом 134. овог закона прописује се да трошкови животног циклуса обухватају, уколико је то од значаја, поједине или све наведене трошкове остварене током животног циклуса робе, услуга или радова, које сnose наручилац или други корисници, као нпр:

- 1) трошкови набавке;
- 2) трошкови коришћења производа, нпр. потрошња електричне енергије и других ресурса;
- 3) трошкови одржавања;
- 4) трошкови на крају животног века, као што су трошкови сакупљања и рециклаже;
- 5) трошкови увођења дигиталног пасоша производа.

Законом о изменама и допунама Закона о јавним набавкама („Службени гласник РС”, број 92/23) који је у примени од 1. јануара 2024. године, додат је нови члан 134а, којим је уређена примена еколошких аспеката у поступцима јавних набавки.

Наведеним чланом прописано је да Канцеларија за јавне набавке прописује врсте добара, услуга и радова за које су наручиоци у обавези да примењују еколошке аспекте приликом одређивања техничких спецификација, критеријума за избор привредног субјекта, критеријума за доделу уговора или услова за извршење уговора о јавној набавци.

На основу члана 134а Закона о јавним набавкама, Канцеларија за јавне набавке је донела Правилник о врстама добара за која су наручиоци у обавези да примењују еколошке аспекте у поступцима јавних набавки („Службени гласник РС”, број 115/23 - у даљем тексту: Правилник).

Одредбом члана 2. став 1. овог правилника прописано је да су наручиоци у обавези да примењују еколошке аспекте у поступцима јавних набавки приликом одређивања техничких спецификација, критеријума за избор привредног субјекта, критеријума за доделу уговора или услова за извршење уговора о јавној набавци за следећа добра:

- 1) фотокопир папир;
- 2) рачунарска опрема (десктоп рачунари, лаптоп рачунари и монитори);
- 3) канцеларијска електронска опрема (штампачи, скенери, мултифункционални уређаји и сл);
- 4) клима уређаји (стандардни клима уређаји, инвертер климе за грејање и хлађење и сл);
- 5) средства за чишћење (производи за чишћење тврдих површина, текстилни производи за чишћење и сл).

Одредбом члана 2. став 2. овог правилника прописује да удео предмета набавке са еколошким аспектима у поступцима јавних набавки добара из става 1. овог члана износи најмање 10 % у односу на укупан обим предмета јавне набавке.

Поред тога, Канцеларија за јавне набавке издала је 2019. године „Упутство за зелене јавне набавке”.⁹ Према „Годишњем извештају о јавним набавкама у Републици Србији за период 1. јануар 2022. – 31. децембар 2022. године”, уговорачка тела изјавила су да су еколошки аспекти примењени у 1.111 поступака јавних набавки, што чини 0,44% од укупног броја поступака јавних набавки.

У односу на 2021. годину (650), дошло је до значајног повећања броја поступака у којима су примењени еколошки аспекти.

У циљу промоције коришћења еколошких аспеката у поступцима јавних набавки, посебан фокус стављен је на обуку намењену учесницима, како би се упознали са поступцима јавних набавки који погодују зеленим јавним набавкама, као и примерима еколошког аспекта које би Канцеларија за јавне набавке могла да примени. Канцеларија за јавне набавке је на свом вебсајту објавила моделе тендерске документације за зелене јавне набавке.

⁹ https://eupodraska.ujn.gov.rs/wp-content/uploads/2020/01/Smernice-Zelene_JN.pdf

Еколошки аспекти углавном се користе у оквиру техничких спецификација и критеријума за избор квалитета за економске оператере.

Најчешћи предмети набавки са примењеним еколошким аспектима су наведени за:

- 1) возила (аутомобили, комунална возила);
- 2) средства за чишћење и услуге чишћења;
- 3) рачунарска опрема (рачунари, скенери, штампачи);
- 4) улична расвета;
- 5) расхладни уређаји;
- 6) апарати за домаћинство;
- 7) набавка разних грађевинских радова;
- 8) израда техничких спецификација.

3.3.6. Подстицање поновне употребе и поправке производа

Друга широко призната мера превенције стварања отпада односи се на подстицање поновне употребе и поправке производа и њихових делова. Поновна употреба важна је јер има велики потенцијал за превенцију стварања отпада и за промену потрошачких навика ка одрживијим решењима. Том мером смањују се и губици ресурса, који се задржавају у привреди уз мањи утицај на животну средину у поређењу са рециклажом и одлагањем на депонију, а може се допринети и социјалном планирању и отварању нових радних места кроз запошљавање лица из угрожених група и професионално обучавање. Начини за подстицање поновне употребе и/или поправке су образовне, економске, логистичке и друге мере, као на пример мере подршке за увођење акредитованих центара и мрежа за поправку или поновну употребу.

Економски подстицаји за унапређење сектора поновне употребе могу се остварити у различитим облицима, као што су повраћај дела трошкова ангазоване радне снаге на поправци, субвенције за поправку одређених категорија производа, порески одбици као подстицај за донацију робе хуманитарним организацијама, различите накнаде у оквиру програма продужене одговорности произвођача (нпр. у зависности колико је једноставно расклопити неки производ ради поправке, затим од доступности резервних делова или информација/упутстава за поправку датог производа), односно смањење ПДВ-а за поправке производа.

Логистичке олакшице ради подстицања поновне употребе могу имати облик обезбеђивање локација за центре или кафиће за поновну употребу, као и трговачке манифестације, посвећивања простора за поновну употребу у комуналним институцијама или на местима сакупљања комуналног отпада.

Такозвани кафићи и мреже за поправке представљају иницијативе које углавном покрећу општине и локалне/грађанске организације на локалном нивоу од стране, а које добровољно сарађују како би грађанима обезбедиле стручно знање о поправкама електричних и електронских уређаја. Те иницијативе обично раде са скромним буџетом, те се ослањају на донације посетилаца кафића за поправке.

Подршка локалних, односно националних власти може бити неопходна за обезбеђивање простора за редовну организацију тих радионица, али и за прописивање општих услова и осигуравајућег покрића за такве организације.

Сектор поновне употребе и поправке треба промовисати и кроз кампање подизања свести, кроз које се настоји да та пракса заживи међу потрошачима (нпр. поновну употребу учинити „модерном праксом“). Ту улогу могу преузети и већ основане мреже за поновну употребу и поправке, поред осталог, и ради промоције сопствених активности. Могу се организовати разни догађаји, мање-више редовно, којима би се промовисала поновна употреба производа, као што су, на пример, кафићи за поправке, догађаји на којима се обавља размена (трампа) робе, и слично.

За размену информација и знања на локалном нивоу важно је оснивање локалних и националних мрежа за поновну употребу и поправке. Те мреже могу код грађана промовисати активности поновне употребе и поправки и установити „снажан бренд“, тако да поправке и поновна употреба постану ствар престижа, те да се потрошачи могу идентификовати са том праксом. Заузврат, овим се може остварити повећање прихода и профитабилности сектора. Од помоћи може бити и учешће у међународним мрежама као што је Reuse како би се искористиле најбоље праксе и већ установљени пословни модели.

Поред користи по животну средину, оснивање центара за поновну употребу и поправке са снажним фокусом на ангажовање угрожених група може имати позитиван утицај на смањење сиромаштва и борбу против незапослености. Потребна је промоција професионализације сектора, нпр. за стицање вештина за поправљање електричних и електронских уређаја

Поновна употреба материјала може се подстицати у сектору градње и рушења, на пример, утврђивањем смерница или стандарда за рушење старих објеката и припрему материјала од рушења за поновну употребу. То може укључити, између осталог, правне обавезе за уклањање грађевинских компоненти за поновну употребу, уклањање опасних материја пре рушења, обавезу држања одређених грађевинских материјала одвојено од других после рушења, као и дефинисање критеријума квалитета за секундарне агрегате произведене од материјала од рушења. Додатну меру представља интегрисање поновне употребе и припреме за поновну употребу у важне канале едукације и обуке (нпр. технички факултети, приправнички стаж).

Отпад од грађења и рушења након третмана може постати нова сировина уколико се упише у регистар „престанка статуса отпада“ чиме се потврђује да испуњава услове из области прописа о стандардима за грађевинске материјале.

Поновна употреба и поправка предмета у Републици Србији има дугу традицију и широко се примењује (на пример, дрвене палете, половна возила, протектиране гуме, употребљиви резервни ауто делови и сл). Због економских прилика, сектор поправки још увек успешно послује, а популарне су и продавнице половне робе. Подаци Управе царина и Агенције за привредне регистре наводе да је у септембру 2017. године било регистровано око 740 компанија за препродају увезене и половне одеће, а процене су да их има преко 1000, мада не постоји

јединствени списак тих предузећа. Поред тога, све је више социјалних иницијатива усмерених на постизање социјалних циљева, односно на помоћ угроженима, као и промоцију одрживе потрошње кроз размену и поновну употребу предмета. У Републици Србији, ипак, тренутно нема организованих мрежа за поновну употребу и радионица за поправку.

У овом моменту, не постоје одређене локације за сакупљање потенцијално поновно употребљивих производа (нити званичних центара за припрему за поновну употребу).

Тренутно се планира проширење предаје кабастог отпада и других производа погодних за поновну употребу у званични систем управљања отпадом, користећи локације за сакупљање, чије увођење се планира у складу са Националним планом управљања отпадом у периоду од 2022. до 2031. године. Међутим, на тим локацијама, тренутно се не предвиђа ни једна опција за поновну употребу.

Што се тиче поновне употребе амбалаже, припрема се студија о стакленим флашама за поновну употребу.

Када је реч о отпаду од грађења и рушења, у Републици Србији је донета Уредба о начину и поступку управљања отпадом од грађења и рушења („Службени гласник РС”, бр. 93/23 и 94/23 - исправка). Овом уредбом се уређује начин поступања са отпадом од грађења и рушења којом се предвиђа поновна употреба материјала који настају на градилишту.

Тренутно се отпад од грађења и рушења или одлаже на депоније, или се користи као инертни материјал за прекривање депонија што ће бити промењено доношењем новог правилника којим ће се уређивати престанак статуса отпада. Предвиђено је да третирани отпад од грађења и рушења добије статус „престанка статуса отпада” и материјала уколико испуни одређене услове којим се уређују грађевински производи.

3.3.7. Промоција превенције стварања отпада од хране

Приближно око 30 одсто (око 2,5 милијарде тона) хране која се у свету произведе за исхрану људи сваке године губи се или баца. Отпад од хране изазива огромне економске губитке, као и негативан утицај на животну средину, а та храна се може употребити за исхрану гладних. Због свих тих важних питања, превенција стварања отпада од хране налази се високо на међународним политичким агендама. Циљеви одрживог развоја (СДГ), усвојени од стране Генералне скупштине Уједињених нација (УН) 25. септембра 2015. године, укључују циљ да се „ до 2030. године преполови количина настајања отпада хране на глобалном нивоу, по глави становника на малопродајном и потрошачком нивоу и да се смање губици хране у ланцима производње и снабдевања, укључујући губитке након жетве” (СДГ 12.3). Европска оквирна директива о отпаду такође наглашава циљеве одрживог развоја и прописује одговорности за праћење и мерење у вези са отпадом од хране, као и

посебне програме превенције настајања отпада од хране који ће бити усвојени као део програма превенције стварања отпада.

Примери мера за смањење настајања отпада од хране укључују, али не ограничавају се на:

- 1) промоцију донирања хране;
- 2) промоцију даље прераде хране за исхрану људи;
- 3) промоцију употребе или прераде хране за исхрану људи којој је рок истекао, у исхрани животиња;
- 4) прописе о обележавању хране у делу рока трајања прехранбеног производа;
- 5) забрану одлагања хране за малопродају;
- 6) едукативне и кампање подизања свести за домаћинства и школе (нпр. о обележавању датума и разликовању „најбоље употребити до” и „најбоље употребити до краја” за квалитет хране и „употребљиво до” о безбедности хране и о правилном складиштењу);
- 7) изградњу капацитета и обуке за оператере на тему како смањити губитке хране у целокупном ланцу вредности хране (пољопривреда, производња, угоститељство, малопродаја, домаћинства, јавне услуге);
- 8) едукацију и обуке за болнички сектор и за установе за здравствену негу и бригу о деци (на пример, о теми планирања и куповине на бази потреба);
- 9) добровољне споразуме у сектору малопродаје хране (нпр. циљане донације хране или продаја прехранбених производа пред истеком рока трајања по сниженим ценама, забрана дисконтних понуда на бази XXL и промотивних количина);
- 10) смањење/ослобађање од пореза за донаторе хране;
- 11) увођење критеријума зелених јавних набавки за одрживо угоститељство;
- 12) подизање свести код носилаца јавних набавки може бити значајна мера за смањење отпада од хране.

У циљу промоције смањења отпада од хране у малопродаји, неки продавци у Републици Србији увели су „етикете са снижењем” (нпр. 30%, 50% нижа цена) за прехранбене производе пред истеком рока. Тренутно не постоји национални програм за превенцију стварања отпада од хране.

Када је реч о донирању хране, у Републици Србији у овом тренутку нема посебних прописа. У овом моменту, храна може да се донира у складу са Законом о донацијама и хуманитарној помоћи („Службени лист СРЈ”, бр. 53/01, 61/01 – исправка и 36/02 и „Службени гласник РС”, број 101/05 – др. закон).

Потребно је креирати законодавни оквир којим би се уредили услови за донирање хране, одговорност донатора и посредника у ланцу донирања хране, донирање хране за животиње, уредила евиденција посредника, као и услови за крајњег примаоца донација.

Од организација које се баве донирањем хране, Банка хране, иначе чланица Европске федерације банака хране (енгл. FEBA), једина је већа организација која у Републици Србији још од 2006. године ради на повезивању вишка хране и потреба за храном. Главна улога те организације је да повеже донаторе хране са социјалним

установама и удружењима (нпр. добротворним друштвима, локалним организацијама за пружање помоћи и сл). Количина доступних ресурса за рад веома је ограничена. Банка хране ослања се на волонтере у вођењу својих активности. У овом тренутку, велики градови покривени су услугама донације хране, али постоји недостатак капацитета за покривање руралних подручја, где такође живи много људи у којима такође постоји потреба за таквом услугом. Захваљујући Банци хране, поклоњено је око 1200 тона хране (углавном воћа, поврћа и сокова, као и нешто смрзнуте паковане хране). Процењује се да се том количином хране може нахранити око 10.000 људи. Банка хране и донатори законски се обавезују уговором. Повезивањем донатора хране и социјалних удружења, Банка хране обезбеђује транспарентност и поузданост система: остајући у вези са социјалним установама и удружењима (нпр. тако што именује лице које ће преузети храну из малопродајног објекта и слично), могу се спречити покушаји преваре против донатора хране. Између шест и осам малопродајних ланаца остварују сталну сарадњу са Банком хране, донирајући храну. Треба нагласити да се на донирану храну примењује ПДВ од 20%, што засигурно омета спремност оператера у сектору прехране да донирају вишак хране.

Мада је напредак остварен у последњих неколико година изузетан, удео хране која се донира веома је мали у односу на количину која се баца. Такође, број људи којима је храна потребна знатно је већи од броја људи који имају приступ тој услузи. Стога, постоји снажна потреба, али и велики потенцијал за даље повећање количине дониране хране, како са становишта превенције стварања отпада, тако и у погледу мера социјалне заштите.

3.3.8. Промоција модела одрживе потрошње

Промоција циркуларних модела пословања за одрживу потрошњу представља другу меру за промоцију превенције стварања отпада у фазама потрошње и употребе. Та мера може да допринесе и превенцији стварања отпада кроз смањење броја производа и добара који се морају купити. На пример, такозвана платформа за дељење јесте пословни модел у којем власник продаје/издаје наредном купцу приступ средствима која се недовољно користе. Примери модела платформе за дељење су дељење возила (нпр. *BlaBlaCar*), краткорочни најам простора (нпр. *Airbnb*), дељење простора за рад (нпр. Нова искра), алата и опреме, вишка залиха хране.

Постоје неки примери таквих платформи у Републици Србији (нпр. сервиси за дељење возње, пулови за палете и сандуке), али су они примарно смештени у урбаним зонама и не промовишу се као конкретна мера превенције стварања отпада, нити као одрживи модел потрошње.

Да би се друштво научило да користи одрживе моделе пословања, потребно је спровести низ кампања са циљем подизања свести. На пример, такмичења између зелених школа и предшколских установа у областима превенције стварања отпада и одрживог начина живота (укључујући моделе одрживе потрошње у свакодневном животу), могу да послуже као делотворна мера превенције стварања отпада.

3.3.9. Унапређење спровођења политике једнаких могућности

Имајући у виду, са једне стране, горе описано тренутно стање спровођења мера превенције стварања отпада и постављене циљеве, а са друге стране обавезе Републике Србије које произилазе из других закона и стратешких докумената која се односе на обезбеђивање једнаких могућности за жене и мушкарце, укључивање родне и антидискриминационе перспективе у све јавне политике, програме и праксе, као и спровођење родно одговорног буџетирања кроз мере и активности за спровођење Плана, настојаће се да се обезбеди равноправно укључивање жена и мушкараца у даље правце развоја превенције стварања отпада, једнак приступ знању, информацијама и ресурсима ради пружања једнаких шанси након промена у економији, начину функционисања привреде, као и шанси за нова радна места, предузетништво и социјално предузетништво, посебно с обзиром на промене настале услед Зелене транзиције. Посебно је важно укључити осетљиве социјалне групе у активности и поступке превенције стварања отпада, те на тај начин повезати социјалну и еколошку политику.

Како су жене у већини домаћинстава одговорне за бригу о породици и кућне послове, оне имају велику улогу у поступању са одређеним врстама отпада, почев од отпада од хране, преко амбалажног отпада, па до опасног отпада који настаје на нивоу домаћинства, те је стога њихова улога у превенцији настајања отпада, веома значајна.

Када је реч о потрошачким темама, треба имати на уму неопходност едукације жена и њихово укључивање у кампање или друге информативно-едукативне активности које имају за циљ јачање свести, с обзиром да управо жене имају улогу доносиоца одлука о куповини за свакодневне потребе домаћинства.

С друге стране, имајући у виду да постоје значајне разлике у ставовима с обзиром на пол и понашање по питању превенције стварања отпада, односно да жене чешће од мушкараца сматрају да је превенција стварања отпада важна и верују да потрошачи имају значајну улогу у превенцији отпада, те да су оне спремније од мушкараца да промене своје понашање како би смањиле и сортирале отпад и тако избегле настајање отпада од хране или амбалажног отпада, на пример, да су међу запосленима у сектору отпада приоритети жена везани за промене понашања и подизање свести о превенцији отпада, док су приоритети мушкараца везани за унапређење пословања, примера ради, за оптимизацију сакупљања и рециклаже отпада и смањење одлагања отпада на депоније, следи да је укључивање жена у активности које се односе на унапређење знања о значају превенције стварања отпада, јачање женских предузетничких активности, те укључивање жена у иновативне активности које доприносе превенцији настајања отпада и у истраживања у области постизања чистијих технологија, те јачање улоге жена у одлучивању о питањима превенције стварања отпада од суштинског значаја како за унапређење родне равноправности тако и за развој друштва у целини.

У циљу праћења успешности спровођења политике једнаких могућности и подстицања родне равноправности, неопходно је унапредити доступност података разврстаних по полу. Детаљна анализа квантитативних података и прикупљање

квалитативних података су од пресудног значаја како би ти подаци били корисни за даљи развој Плана. Само на тај начин биће могуће сагледати основне узроке и обрасце који леже у основи родних разлика, и бавити се њима у оквиру политика управљања отпадом.

4. ОПШТИ И СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ И ПРИОРИТЕТНЕ ОБЛАСТИ ПЛАНА

4.1. Општи и специфични циљеви Плана

Циљеви Плана су следећи:

- 1) раздвајање економског раста од утицаја на животну средину који су у вези са настајањем отпада;
- 2) унапређење ресурсне ефикасности;
- 3) спречавање ширења загађења.

Специфични циљеви Плана засновани су на члану 9. Оквирне директиве о отпаду 2008/98/ЕК (измењене и допуњене Директивом (ЕУ) 2018/851), којим се захтева да мере за реализацију Плана морају као минимум да:

- 1) промовишу и подржавају моделе одрживе производње и потрошње;
- 2) подстичу дизајнирање, производњу и употребу ресурсно ефикасних и трајних производа (у смислу века трајања и одсуства планираног застаревања), који се могу поправљати, поново користити и надограђивати;
- 3) циљају производе који садрже критичне сировине, како би се спречило да тај материјал постане отпад;
- 4) подстичу поновну употребу производа и успостављање система којима се промовишу активности поправке и поновне употребе, посебно укључујући електричну и електронску опрему, текстил и намештај, као и амбалажу и грађевински материјал и производе;
- 5) подстичу, ако је потребно и без штете по права интелектуалне својине, доступност резервних делова, упутстава за употребу, техничке информације или друге инструменте, опрему или софтвер за поправке и поновну употребу производа без угрожавања квалитета и безбедности тих производа;
- 6) смање настајање отпада у поступцима индустријске производње, екстракције минерала, производним делатностима, грађењу и рушењу, узевши у обзир најбоље доступне технике;
- 7) смање настајање отпада од хране у примарној производњи, преради и обради, малопродаји и дистрибуцији хране, у ресторанима и кетеринг службама, као и у домаћинствима, а све као допринос циљу одрживог развоја Уједињених нација о смањењу отпада од хране за 50% по глави становника у целом свету, на нивоу малопродаје и индивидуалних потрошача, те смањењу губитака хране у ланцима производње и набавке до 2030. године;
- 8) подстакну донирање хране и друге облике прерасподеле хране за исхрану људи, дајући приоритет употреби за исхрану људи у односу на исхрану животиња, као и прераду у непрехрамбене производе;
- 9) промовишу смањење садржаја опасних материја у материјалу и производима, без штете по усклађене законске прописе који се односе на тај материјал и производе, а који су уведени на нивоу ЕУ и обезбеди да било који добављач неког артикла како је дефинисано у члана 3. тачка 33) Уредбе (ЕК) бр. 1907/206 Европског парламента и савета (1) од 5. јануара 2021. године доставља

информације Европској агенцији за хемикалије у складу са чланом 33 (1) ове уредбе;

10) смање настајање отпада, нарочито оног отпада који није погодан за поновну употребу или рециклажу;

11) уведу екомодулације у области амбалаже и амбалажног отпада;

12) одреде производе који су главни извор настајања отпада у природи, нарочито у зеленом окружењу и водним системима, те предузму одговарајуће мере за превенцију и смањење отпада у природи од тих производа;

13) настоје да зауставе настајања отпада у водним системима као допринос циљу одрживог развоја Уједињених нација о превенцији и знатном смањењу загађења морског окружења сваке врсте;

14) развију и подрже информативне кампање за подизање свести о превенцији отпада и остављања смећа у природи;

15) уведу екомодулације у области амбалаже.

Поред тога, у реализацији Плана, разматраће се и спроводити политике једнаких могућности и унапређење родне равноправности.

4.2. Приоритетне области Плана

Овим планом обухваћени су сви токови отпада, али приоритет се даје одређеним областима које се бирају на основу наведених критеријума:

1) токови отпада са највећим негативним утицајем на животну средину (нпр. опасан отпад);

2) области са највећим потенцијалом превенције стварања је лако доступан отпад (нпр. отпад од хране);

3) токови отпада у самом врху међународне /ЕУ политичке агенде (нпр. отпад од хране, пластичне кесе);

4) области које карактеришу велики економски губици услед настајања отпада (нпр. отпад од хране);

5) области у којима постоји велико - претходно искуство о превенцији стварања отпада (нпр. индустријски отпад).

На основу ових критеријума, приоритетне области (токови отпада) за превенцију стварања отпада у Републици Србији су: индустријски отпад, опасан отпад, амбалажни отпад, отпад од хране, отпад од грађења и рушења и отпад од електричне и електронске опреме.

4.2.1. Индустријски отпад

Индустријски отпад изабран је као приоритетна област Плана јер тај отпад може проузроковати велике проблеме у животној средини, и велике економске губитке. Стога, он носи велики потенцијал за превенцију стварања отпада. Поред тога, Република Србија има обимно искуство у области превенције стварања

индустријског отпада (нпр. кроз спровођење пројеката чистије производње и ефикасности ресурса).

Према статистичким подацима Агенције, укупна количина насталог индустријског отпада у Републици Србији у 2023. години била је 7,6 милиона тона.

Неопасни и опасни индустријски отпад имају висок потенцијал за превенцију. Многобројни су примери добре праксе у области превенције генерисања индустријског отпада у свету. Да би се смањила количина различитих токова индустријског отпада, препоручене мере укључују спровођење пројеката чистије производње и ресурсне ефикасности, успостављање система управљања животном средином, примену најбољих доступних техника, еко-знак, подизање свести, организовање обука итд.

4.2.2. Опасан отпад

Опасан отпад изабран је као приоритетно подручје Плана јер уколико се њиме не управља и ако се он не одлаже на безбедан начин, може представљати ризик за здравље људи и животну средину, упркос томе што чини само мањи део укупно насталог отпада.

Опасан отпад настаје из широког спектра различитих извора, укључујући домаћинства, комерцијалне активности и индустрију. Према подацима Агенције, у 2023. произведено је 90. 259 тона опасног отпада, што представља 0,8% укупне количине насталог отпада у 2023. години.

Према Агенцији, само 12 врста опасног отпада су у 2022. години чиниле 98% укупног опасног отпада насталог у Републици Србији. Те врсте укључују између осталог, погаче од муља и са филтера из пречистача гаса, амбалажу која садржи остатке или је контаминирана опасним материјама, опасне компоненте уклоњене из одбачене опреме, отпад који садржи нафту итд.

Примери опасног отпада који настаје у домаћинствима укључују отпад од електричне и електронске опреме, раствараче, батерије, медицински отпад итд.

Да би се смањило настајање опасног отпада на нивоу производње, треба размотрити следеће мере: прописе за смањење или забрану присуства одређених опасних материја у производима, еко-дизајн, системе управљања животном средином, пројекте чистије производње, примена најбољих доступних техника. Поред тога, оператери из индустријског сектора проћи ће обуку и добити информације у циљу повећања свести и побољшања вештина у пракси у превенцији отпада.

На нивоу потрошача, потребно је више информација, посебно у циљу информисања грађана о потенцијалном опасности од одређених супстанци које су садржане у производима, као што су хемијске супстанце, и о могућности куповине производа повољних за животну средину, нпр. избором производа означених еко-знаком.

4.2.3. Отпад од грађења и рушења

Отпад од грађења и рушења изабран је као приоритетно подручје Плана због великих количина тог отпада које настану сваке године, а пошто постоји велики потенцијал за поновну употребу многих компоненти високе економске вредности.

На основу података РЗС из 2023. године, у Републици Србији је током 2022. године настало око 660.626 тона отпада од грађења и рушења. Отпад од грађења и рушења настаје у активностима као што су изградња зграда и цивилне инфраструктуре, потпуно или делимично рушење зграда и цивилне инфраструктуре, те у сектору планирања и одржавања путева. Отпад од грађења и рушења садржи различити материјал, као што су нпр. гипс, стакло, метали, пластика, растварачи, бетон, цигла, дрво, азбест и ископана земља, а велики део тог материјала може се поново употребити или рециклирати.

Могуће мере за смањење отпада од грађења и рушења укључују усвајање система управљања животном средином у грађевинском сектору, оснивање центара за поновну употребу те врсте отпада на општинском нивоу, зелене јавне набавке, подстицање обнове и санације старих зграда (уместо изградње нових), поновну употребу материјала у новим пројектима изградње, имплементацију стратегија пројектовања и техника изградње за нове конструкционе елементе (одржива градња), одвојено прикупљање материјала током рушења и промоцију система еколошке класификације нових зграда. Системи еколошке класификације нових зграда обезбеђују различите мере које помажу решавање сложених еколошких питања у различитим фазама – од планирања, преко управљања и одржавања зграда, до коначног рушења. Системи еколошке класификације могу бити веома користан инструмент за постизање еколошког учинка (нпр. ефикасна употреба енергије, материјала и хемијских супстанци, смањен утицај дефинитивног рушења на животну средину итд).

4.2.4. Амбалажни отпад

Амбалажни отпад изабран је као приоритетни за План, јер има висок потенцијал за превенцију и налази се високо на политичкој агенди ЕУ (што се посебно односи на пластичне кесе).

Амбалажни отпад настаје у свим фазама животног циклуса производа, али највеће количине настају у фази потрошње. На основу података Агенције, у 2023. години на тржиште Републике Србије пласирано је 403.011 тона, односно 58,4 kg по глави становника.

Да би се смањило настајање амбалажног отпада, потребно је применити одговарајуће мере у целом ланцу вредности амбалаже. У фазама дизајнирања и производње, мера која највише обећава је еко-дизајн, односно, смањење тежине и запремине амбалаже, ограничење садржаја опасних материја и дизајнирање амбалаже за вишекратну употребу и амбалаже која се може рециклирати. Добровољни споразуми унутар сектора малопродаје и производње (нпр. индустрија пића) такође се могу промовисати у циљу задржавања и развоја система поновне

употребе постојеће амбалаже. У фази потрошње, потрошачи треба да буду обавештени о могућности да траже и купују производе у лакшој амбалажи, у амбалажи са мање унутрашњих паковања, или у амбалажи за вишекратну употребу, односно амбалажи која се може поново пунити.

4.2.5. Отпад од хране

Отпад од хране изабран је као приоритетна област Плана јер проузрокује огромне економске губитке, има велики потенцијал за превенцију, и та тема високо је рангирана на међународној политичкој агенди (циљеви одрживог развоја).

Отпад од хране настаје у свеукупном ланцу снабдевања храном – у пољопривреди, складиштењу, превозу, поседовању, малопродаји, угоститељству, јавном сектору, потрошњи (домаћинства, потрошачи).

Када је у питању управљање отпадом од хране, стање у Републици Србији не може се окарактерисати као добро. Готово све настале количине отпада од хране завршавају на депонијама без претходног третмана. Постројења за компостирање и анаеробну дигестију нису заступљена у великом броју. С обзиром да не постоје прецизни подаци о вишковима хране за Србију, процењује се да се годишње баца око 247.000 тона хране, односно 30-40 kg по глави становника. Осим социјалних и етичких питања, тема вишкова хране важна је и са становишта заштите животне средине, јер се у производњи, дистрибуцији и складиштењу хране користи велика количина природних ресурса. Према подацима, отпад од хране генерише око 8 % укупне емисије гасова стаклене баште, што утиче на климатске промене. Стога је питање одрживог управљања отпадом од хране важно са социјалног, еколошког и економског становишта.

Мере превенције стварања отпада од хране наведене су у пододељку 3.3.7.

4.2.6. Отпад од електричне и електронске опреме

Отпад од електричне и електронске опреме изабран је за приоритетно подручје Плана због све веће количине тог отпада која изазива забринутост у свету, те због присуства опасних материја уграђених у електричне и електронске производе (нпр. тешки метали, азбест, полихроновани бифенили/полихроновани терпенили, супстанце које оштећују озонски омотач), као и због високог потенцијала за поновну употребу многих компоненти производа високе економске вредности. Електрична и електронска опрема укључује предмете попут рачунара, телевизора, фрижидера и мобилних телефона.

Процењена количина електричне и електронске опреме стављене на тржиште у Републици Србији наведена је: 18.619 тона у 2021. години и 20.226 тона у 2022. години. то одговара приближно 3 kg електричне и електронске опреме по глави становника.

Кључни циљ превенције стварања отпада од електричне и електронске опреме је продужење животног века електронских уређаја и смањење њиховог ширења у животној средини. Мере превенције тог отпада укључују промоцију еко-

дизајна, одвојено сакупљање да би се направила разлика између отпада од електронске и електричне опреме и отпадне електронске и електричне опреме која се може припремити за поновну употребу или поново употребити, олакшавање поновне употребе и поправке, примену прописа о продуженој одговорности произвођача и организовање кампања за подизање свести међу потрошачима.

4.2.7. Отпад из домаћинства

Отпад из домаћинства састоји се од различитих врста употребљивих материјала са високим потенцијалом превенције стварања отпада, те је стога је изабран као приоритетна област Плана. Комунални отпад чини око 27,7% укупне количине отпада у Републици Србији.

Количина комуналног отпада насталог у Републици Србији у 2023. години била је око 3,07 милиона тона. Мада све компаније које би требало да достављају податке о овој врсти отпада не испуњавају ту своју обавезу, процењује се да је просечна дневна количина комуналног отпада у 2023. години износила 1,26 kg по становнику, а просечна годишња количина 460 kg, док је просек ЕУ у 2022. години износио 530 kg. Процењује се да је сакупљањем комуналног отпада тренутно покривено око 88% становништва у Србији¹⁰. Комунални отпад садржи мноштво фракција, од којих се неке могу поново користити или рециклирати. Посебно се помиње текстилни отпад, пошто та фракција отпада има велики потенцијал за поновну употребу и дорада.

Важеће мере за смањење настајања отпада из домаћинства укључују углавном кампање за подизање свести међу домаћинствима и у школама, затим промоцију сектора поновне употребе и поправки, као и економске олакшице. Правилна сепарација отпада на месту настанка може омогућити боље сортирање како би се олакшала поновна употреба или опоравак одређених фракција отпада. Наплата по количини („pay as you throw”) може бити значајна мера за смањење настајања отпада, уместо досадашње наплате која се базира на квадратури домаћинства.

¹⁰ Извештај о стању животне средине у Републици Србији за 2022. годину Агенције за заштиту животне средине, <https://sepa.gov.rs/wp-content/uploads/2024/10/ZivotnaSredina2022.pdf>

5. МЕРЕ ЗА СПРОВОЂЕЊЕ ПЛАНА

Мере превенције стварања отпада које треба спровести ради постизања циљева Плана описане су у наставку.

5.1. Мере за промоцију и подршку модела одрживе производње и потрошње

У циљу промоције и подршке моделима одрживе производње и потрошње (нпр. модел производа као услуге, платформе за дељење, рок трајања производа), потребно је подићи свест запослених о најбољим праксама у примени модела одрживе производње и потрошње, нарочито оних у малим и средњим предузећима.

Потребно је спровести следеће мере:

- 1) информисање у циљу подизања свести о моделима одрживе производње и потрошње (нпр. платформе за дељење, производи као услуге) у малим и средњим предузећима;
- 2) промоција модела одрживе производње и потрошње (најбоље доступне технике);
- 3) подстицање поновне употребе материјала од рушења у изградњи нових зграда.

За спровођење ових мера потребно је:

- 1) организовати међународне конференције о најбољим примерима пословних модела одрживе производње и потрошње;
- 2) организовати националне конкурсе и доделе награда у домену примене иновативних одрживих пословних модела, на пример, за покретање сопственог посла; или јачање женског предузетништва;
- 3) дефинисати услове које материјал од рушења мора испунити да би се квалификовао за поновну употребу;
- 4) подстицати поновну употребу материјала од рушења у изградњи нових зграда.

Наведене активности спроводи Привредна комора Србије у сарадњи са Министарством.

Наведена група мера нарочито ће допринети превенцији настајања отпада у следећим приоритетним областима: индустријски отпад, амбалажни отпад, отпад од грађења и рушења, отпад од електричне и електронске опреме и отпад из домаћинства.

5.2. Мере за подстицање дизајнирања, производње и коришћења зелених производа

Да би се подстакло дизајнирање, производња и употреба ресурсно ефикасних, трајних, поправљивих, поново искористивих и надоградивих производа, потребно је спровести следеће мере:

- 1) подстицање истраживања и развоја у области добијања чистијих производа и технологија са мање отпада, као и ширење и коришћење добијених резултата таквог истраживања и развоја;
- 2) изградња капацитета у еко-дизајну за амбалажу и електричну и електронску опрему у малим и средњим предузећима;
- 3) промоција кредибилних еко-знакова;
- 4) промоција зелене јавне набавке и уграђивање еколошких критеријума у домену превенције стварања отпада, у позиве за јавне набавке.

За промоцију истраживања и развоја у области постизања чистијих производа и технологија уз стварање мање отпада, као и промоцију ширење и употребу резултата из таквих активности истраживања и развоја, потребно је спровести следеће активности:

- 1) увести студијске програме академских студија и истраживања у дизајнирању и производњи чистијих производа на универзитете;
- 2) организовати конференцију са циљем презентовања резултата истраживања и развоја у области постизања чистијих производа.

Прву активност спроводе Министарство просвете и Министарство науке, технолошког развоја и иновација и универзитети, на предлог Министарства.

Другу активност спроводи Министарство науке, технолошког развоја и иновација у сарадњи са Министарством и универзитетима. Наставком Програма зелених иновативних ваучера, који је покренула Европска банка за обнову и развој, такође би се подржало истраживање и развој у области постизања чистијих и производа и технологија са мање отпада.

У циљу изградње капацитета у екодизајнирању у малим и средњим предузећима, у секторима амбалаже и електричне и електронске опреме, који су приоритетни сектори Плана, потребно је спровести следеће активности:

- 1) организовање радионице за обуку инструктора у области екодизајна;
- 2) организовање радионице за обуку инструктора у области корпоративног „зеленог прања” (Greenwashing);
- 3) организовање обуке за мала и средња предузећа у екодизајнирању амбалаже и електричне и електронске опреме;
- 4) на основу стеченог знања, осмислити техничке критеријуме на основу којих се прописују захтеви еко-дизајна приликом дизајнирања појединих производа.

Ове активности спроводиће Привредна комора Србије у сарадњи са Министарством.

За промоцију кредибилних еко знакова, потребно је организовати информативну кампању за подизање свести о кредибилним еко знаковима. Потребно је да те активности спроведе Министарство.

У циљу интеграције еколошких критеријума у домену превенције стварања отпада у позиве за јавне набавке потребно је спровести следеће активности:

- 1) припрема студије о стању зелених јавних набавки и идентификацији група производа са највећим потенцијалом за превенцију стварања отпада;
- 2) развој и дефинисање еколошких критеријума за групе производа са највећим потенцијалом за превенцију стварања отпада;
- 3) припрема смерница за зелену јавну набавку и производе/категорије које се морају узети у обзир током куповине (нпр. гаранције за електронске производе, трајност материјала).

Ове активности спроводи Министарство.

Та група мера нарочито ће допринети превенцији настајања отпада у следећим приоритетним областима: индустријски отпад, опасан отпад, амбалажни отпад, отпад од грађења и рушења, отпад од електричне и електронске опреме и отпад из домаћинства.

5.2.1. Мере за промоцију смањења отпада од производа који садрже критичне сировине

У циљу подстицања смањења отпада од производа који садрже критичне сировине, потребно је спровести следеће мере:

- 1) анализу производње и потрошње производа који садрже критичне сировине;
- 2) анализу могућности за смањење потрошње производа који садрже критичне сировине, као и могућности поновног искоришћења.

За спровођење тих мера, потребно је припремити три студије:

- 1) студију о производима који садрже критичне сировине, која покрива критичне сировине дефинисане у „Анексу II предлога Уредбе СОМ (2023)” са петом листом критичне сировина у ЕУ;
- 2) студију о могућим производима и путевима сакупљања где је могуће опоравити и поново користити критичне сировине (на основу Извештаја Европске комисије „Извештај о критичним материјалима и циркуларној економији”);
- 3) студију за идентификацију конкретних мера за смањење потрошње производа или технологија у којима се користе критичне сировине, узимајући у обзир економску и техничку изводљивост и користи за животну средину и здравље.

Те активности морају да спроведу Привредна комора Србије у сарадњи са Министарством привреде (орган партнер). Та група мера нарочито ће допринети превенцији настајања отпада у следећим приоритетним областима: индустријски отпад, опасан отпад, отпад од електричне и електронске опреме.

5.2.2. Мере за подстицање поновне употребе производа и увођење система којима се промовишу активности поправке и поновне употребе

Следеће мере подстичу поновну употребу производа и увођење система којима се промовишу активности поправке и поновне употребе, посебно

укључујући електричну и електронску опрему, текстил и намештај, као и амбалажу и грађевински материјал и производе:

- 1) обезбеђивање финансијских олакшица сектору поновне употребе и поправки;
- 2) промоција кафића за поправке;
- 3) информисање домаћинстава о значају поновне употребе и поправки;
- 4) промоција мрежа за поновну употребу и поправке, нарочито електричне и електронске опреме, текстила и намештаја, као и амбалажног отпада и грађевинског материјала и производа;
- 5) подстицање запошљавања припадника друштвено осетљивих група у сектору поправки;
- 6) омогућавање одвојеног сакупљања производа погодних за поновну употребу на нивоу општина али и на нивоу појединачних индустријских грана и пружање могућности сакупљања ових производа на рециклажним двориштима за отпад из домаћинстава;
- 7) подстицање, када је потребно и када не угрожава права интелектуалне својине, доступности резервних делова, упутстава за употребу, техничких информација, односно других докумената, опреме или софтвера којима се омогућава поправка и поновна употреба производа без угрожавања њиховог квалитета и безбедности.

Да би се обезбедили фискални подстицаји сектору поновне употребе и поправки, потребно је припремити студију о процени изводљивости увођења ПДВ олакшица за пружање услуга поправки и поновно употребљене производа. Ту активност мора да спроведе Министарство финансија у сарадњи са Министарством.

Потребно је иницирати промоцију кафића за поправке организацијом радионица за организације цивилног друштва и општине о начину организовања и вођења кафића за поправке. На тим радионицама, полазници ће се обавестити о начину како покренути такву акцију на основу успешних примера из земаља ЕУ, локалних самоуправа и организација грађанског друштва или ОЦД (укључујући али не ограничавајући се на разматрања у погледу локације, одговорности, запослених). Те активности мора да спроведе Министарство у сарадњи са организацијама цивилног друштва, непрофитним организацијама и јединицама локалне самоуправе.

Слично томе, грађани се морају информисати о значају поновне употребе и поправки кроз кампање за подизање свести у јавности. Кроз те кампање, потребно је такође пружити информације о постојећим услугама поправки и могућности поновне употребе (нпр. на рециклажним двориштима за отпад из домаћинстава). Те активности морају да спроведу локални органи власти, коначно у сарадњи са Министарством.

Мреже поновне употребе и поправке успоставиће се и промовисати кроз увођење званичне мреже са интернет платформом на којој се промовише поновна употреба (нпр. као јединствен инфо-пулт који пружа информације о продавницама

половне робе, сервисним центрима, бувљим пијацама, порталима за размену производа, итд). У оквиру те мреже, треба подржати сарадњу између осигуравајућих друштава и кафића за поправке, путем подршке у преговорима, како би се понудили бесплатни пакети осигурања прилагођени потребама корисника, у оквиру мреже треба прикупљати и пратити број запослених у сектору поновне употребе у Србији, као и промет остварен у том сектору. Ту активност мора да спроведе Министарство у сарадњи са Привредном комором Србије. Такође је важно да се у сектор поновне употребе и поправке укључе мала и средња предузећа и стартап компаније. По успостављању националне платформе, предвиђа се прикључење европским и међународним мрежама као што је Reuse.

Повезивање политике једнаких могућности и политике заштите животне средине је, како се чини, од пресудног значаја за успешну политику поновне употребе. Наведеним активностима биће подстакнуто запошљавање припадника друштвено осетљивих група у сектору поправки:

1) процена могућности за промоцију запошљавања припадника друштвено осетљивих група у сектору поправки и израда заједничког плана запошљавања социјално угрожених лица;

2) одржавање обука за поправке (електричне и електронске опреме, између осталих токова отпада) за припаднике друштвено осетљивих група.

Те активности морају се спровести успостављањем сарадње између Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, државних служби за запошљавање и Министарства.

Да би се обезбедила могућност сакупљања производа погодних за поновну употребу и поправку, нпр. електричне и електронске опреме, текстила и намештаја, потребно је најпре увести и промовисати одвојено сакупљање отпада на нивоу општина, али и на нивоу индустрија (рециклажна дворишта), како би резервни делови били доступни и како би се обезбедио простор за њихово сакупљање (на рециклажним двориштима), те спровела обука за запослене, чиме се додатно осигурава одговарајуће сакупљање материјала. Ту активност спроведе јединице локалне самоуправе у сарадњи са Министарством.

Да би се подстакла доступност резервних делова и омогућиле поправке и поновна употреба производа, потребно је саставити упутства и смернице за припрему за поновну употребу и руковање производима на крају животног века. Тај поступак би требало да осигура да се, пре поновног увођења робе за виšekратну употребу у привредне токове, предузму сви кораци неопходни са становишта безбедности и закона о отпаду (нпр. искључење опасних производа са оштећењима која могу проузроковати велике штете корисницима, избегавање илегалног извоза још увек употребљивих производа и сл). Посебна пажња посвећује се захтевима за сакупљање, складиштење и превоз старих електричних и електронских уређаја на начин којим се не омета функционалност уређаја, као и могућности њиховог поновног увођења на тржиште. Потребно је да ту активност спроведе Министарство.

Та група мера нарочито ће нарочито допринети превенцији настајања отпада у следећим приоритетним областима: отпад од електричне и електронске опреме и отпад из домаћинства.

5.2.3. Мере за промоцију смањења настајања отпада у процесима који се односе на индустријску производњу, екстракцију минерала, израду, грађење и рушење

У циљу промоције смањења настајања отпада процесима који се односе на индустријску производњу, екстракцију минерала, израду, грађење и рушење, треба спровести наведене мере:

- 1) промовисати кредибилне системе управљања животном средином, укључујући EMAS и SRPS ISO 14001:2015, SRPS ISO 59004:2024 и др;
- 2) олакшати имплементацију најбољих доступних техника у индустрији;
- 3) промовисати припрему материјала из рушења старих објеката за поновну употребу (смернице).

За промоцију кредибилних система управљања животном средином, укључујући EMAS и SRPS ISO 14001:2015, потребно је спровести следеће активности:

- 1) успостављање програма гранта за накнаду трошкова сертификације и регистрације у систему управљања животном средином (енгл. EMS) за мала и средња предузећа;
- 2) организација информативних семинара о системима управљања животном средином, укључујући оне о EMAS и SRPS ISO 14001:2015 стандардима.

Прву активност мора да спроведе Министарство финансија у сарадњи са Министарством. Другу активност мора да спроведе Министарство у сарадњи са Агенцијом.

Да би се олакшала имплементација најбољих доступних техника у индустријским гранама, потребно је организовати обуке за надлежне органе о најбољим доступним техникама.

Те активности мора да спроведе Министарство.

За промоцију припреме материјала из рушења старих објеката за поновну употребу потребно је спровести следеће активности:

- 1) израда стандарда и смерница за рушење старих зграда и припрема за поновну употребу материјала од рушења;
- 2) организација информативних семинара о практичној примени смерница и стандарда за рушење старих зграда и припрему материјала од рушења за поновну употребу.

Те активности мора да спроведе Министарство.

Те мере нарочито ће допринети превенцији настајања отпада у следећим приоритетним областима: индустријски отпад, опасан отпад, отпад од грађења и рушења.

5.2.4. Мере за смањење настајања отпада од хране и подстицање донирања хране

Применом наведених мера смањиће се настајање отпада од хране у примарној производњи, у преради и изради, малопродаји, ресторанима и кетерингу, као и у домаћинствима, те ће се подстаћи донирање хране:

- 1) информисање о начину смањења отпада од хране у прехранбеној индустрији и у кетеринг (hogesa) компанијама;
- 2) промоција зелених јавних набавки кетеринг услуга приликом организације јавних догађаја;
- 3) успостављање мреже за донације хране;
- 4) координација и спровођење добровољних споразума о смањењу отпада са прехранбеним трговинским предузећима и ланцима продавница;
- 5) подизање свести о отпаду од хране на нивоу домаћинства и у школама;
- 6) врста хране која се може донирати;
- 7) финансирање подршке за донирање хране;
- 8) подизање свести о донирању хране;
- 9) прикупљање и анализа података о отпаду од хране.

У циљу информисања о начину смањивања настајања отпада од хране у прехранбеној индустрији и сектору кетеринга (hogesa), потребно је спровести следеће активности:

- 1) припрема смерница за „зелени кетеринг”, усмерен на кантине, ресторани, и сличне објекте у складу са постојећим прописима о хигијени хране;
- 2) организација обука за запослене у индустрији припреме хране, усмерених на превенцију стварања отпада од хране;
- 3) успостављање мреже прехранбене индустрије и кетеринга у циљу размене најбољих пракси и унапређења сарадње;
- 4) подстицање закључивања добровољних уговора у прехранбеној индустрији и кетеринг услугама ради остварења постављених циљева смањења отпада.

Тај скуп активности обезбеђује да запослени у прехранбеној индустрији и кетеринг службама (hogesa) прођу одговарајућу обуку о начинима оптимизације припремања хране и отпад од хране сведу на минимум. Обука мора покрити различите теме као што су правилно складиштење хране, план оптималног превоза и логистике којим се смањују оштећења на амбалажи и губици хране, оптимизовани план за велики кетеринг и догађаје, смањење величине порција, употреба остатака од хране, итд. Увођењем мреже омогућава се ефикасна сарадња и размена у напорима за смањење отпада од хране. На основу уведене мреже прехранбене индустрије и кетеринг услуга, могу се промовисати и уговорати

добровољни споразуми о смањењу отпада од хране са прехранбеним трговинским предузећима и ланцима продавница, и њима се може координирати. То може укључивати извештавање и циљеве смањења за појединачне фирме или све потписнице.

Те активности морају да спроведу Министарство у сарадњи са Министарством пољопривреде, шумарства и водопривреде, Министарством здравља и организацијама цивилног друштва.

У циљу промоције зелених јавних набавки за услуге кетеринга приликом организације јавних догађаја, треба спровести следеће активности:

- 1) припрема критеријума за избор „одрживих пружалаца кетеринга” за организацију јавних догађаја;
- 2) одређивање и сачињавање списка одрживих пружалаца кетеринга, ресторана и организатора догађаја који испуњавају критеријуме за одрживе пружаоце кетеринга;
- 3) подизање свести носилаца јавних набавки о избору одрживих пружалаца кетеринга путем семинара и радионица.

Да би се подигла свест о отпаду од хране на нивоу домаћинстава и у школама, потребно је организовати следеће кампање за подизање свести у јавности:

- 1) кампање за подизање свести у јавности о економском и еколошком значају отпада од хране, током којих ће се давати практични савети о томе како смањити количину отпада од хране (нпр. едукација о „најбоље употребити до”, савети како унапред планирати набавку потребних намирница, савети за чување хране, савети за остатке од кувања, паковање преостале хране у ресторанима за понети и сл);
- 2) информативне кампање и иницијативе за подизања свести усмерене ка деци и ученицима у школама, кроз циљане радионице и учешће у активностима ЕУ, као што су Европска недеља смањења отпада.

Ту активност мора да спроведе Министарство у сарадњи са Министарством здравља и Министарством пољопривреде, шумарства и водопривреде и организацијама цивилног друштва.

Да би се утврдила врста прехранбених производа погодних за донирање, потребно је израдити законодавни оквир којим би се уредили услови за донирање хране, одговорност донатора и посредника у ланцу донирања хране, донирање хране за животиње, уредила евиденција посредника, услови за крајњег примаоца донације, као и врсте прехранбених производа погодних за донирање.

Треба узети у обзир саопштење Комисије 2017/ С 361/ 01 о смерницама ЕУ за донирање хране. Неопходно је да се у Смерницама пропишу услови које храна (донације) морају да испуне, узимајући у обзир здравље, безбедност и подобност за дистрибуцију међу релевантним индустријским гранама.

Како би се финансијски подржало донирање хране, припрема се студија о процени изводљивости за увођење пореских олакшица за донирање хране и

субвенција за организације које се баве донирањем хране. Студију мора да спроведе Министарство финансија у сарадњи са Министарством пољопривреде, шумарства и водопривреде.

Да би се повећала свест о донирању хране у прехранбеној индустрији, малопродаји и кетерингу (hogesa), морају се организовати радионице за практичаре. Потребно је да те радионице организује Министарство у сарадњи са Министарством пољопривреде, шумарства и водопривреде.

Прикупљање и анализа података о отпаду од хране може се посматрати као први корак ка унапређењу напора за превенцију стварања отпада, јер такви напори захтевају уочавање количина отпада и токове где је потребно увести одговарајуће мере. Како би се олакшало прикупљање података, биће спроведена студија о количинама отпада од хране у мешовитом комуналном отпаду (на основу Делегиране одлуке Комисије (ЕУ) 2019/1597).

Те активности мора да спроведе Министарство финансија у сарадњи са Министарством пољопривреде, шумарства и водопривреде и РЗС.

Та група мера посебно ће допринети спречавању настајања отпада у следећим приоритетним областима: отпад од хране и отпад из домаћинства.

5.2.5. Мере за промоцију смањења садржаја опасних материја у материјалу и производима

У циљу промоције смањења садржаја опасних материја у материјалу и производима, потребно је спровести наведене мере:

- 1) јачање тржишног надзора над амбалажом и електронском и електричном опремом у погледу садржаја опасних материја;
- 2) промоција замене или смањења садржаја опасних материја у материјалу и производима;
- 3) промоција употребе зелене јавне набавке;
- 4) промоција употребне зелене хемије.

У циљу јачања тржишног надзора над амбалажом и електронском и електричном опремом у погледу садржаја опасних материја, морају се спровести наведене активности:

- 1) укључење група производа у програме вршења тржишног надзора, када је реч о смањењу садржаја опасних материја дефинисаних у прописима о амбалажи и амбалажном отпаду и електричној и електронској опреми (RoHS);
- 2) припрема смерница за надлежне органе о тржишном надзору над амбалажом, батеријама и електричном и електронском опремом у погледу садржаја опасних материја.

Те активности морају да спроведу Министарство унутрашње и спољне трговине, у сарадњи са Министарством.

У циљу промоције замене или смањења садржаја опасних материја у материјалу и производима, потребно је спровести наведене мере:

- 1) припремити смернице о замени опасног материјала у производима и поступцима;
- 2) организовати обуку за мала и средња предузећа о смањењу садржаја или замени опасних материја у материјалу и производима.

Те активности мора да спроведе Министарство, у сарадњи са Агенцијом.

У циљу интеграције еколошких критеријума у позиве за јавне набавке (зелена јавна набавка), потребно је предузети следеће активности:

- 1) припремити студију о стању зелених јавних набавки и одредити групу производа са највећим потенцијалом за смањење или замену опасних материја;
- 2) припремити смернице за зелену јавну набавку и производе/категорије које се морају узети у обзир током куповине а у вези са опасним компонентама (нпр. нижи нивои токсичности).

Те активности мора да спроведе Министарство, у сарадњи са Агенцијом.

У циљу промоције коришћења зелене хемије, потребно је предузети следеће активности:

- 1) припремити студију о стању коришћења зелене хемије и најбољих доступних пракси;
- 2) припремити зелену хемију путем фискалних мера на пример субвенција за праксе хемијског лизинга.

Те активности мора да спроведе Министарство, у сарадњи са Агенцијом.

Та група мера нарочито ће допринети превенцији настајања отпада у следећим приоритетним областима: индустријски отпад, опасан отпад, амбалажни отпад и отпад од електричне и електронске опреме.

5.2.6. Мере за промоцију смањења настајања комуналног отпада

У циљу промоције смањења настајања комуналног отпада, потребно је спровести наведене мере:

- 1) планирање мера превенције стварања отпада на локалном нивоу;
- 2) изградња капацитета у области превенције стварања отпада на локалном нивоу;
- 3) мерење нивоа свести о превенцији отпада у јавности;
- 4) информисање о превенцији отпада из домаћинства.

У циљу промоције планирања мера за превенцију стварања отпада на локалном нивоу, неопходно је укључити захтеве за уграђивање мера превенције стварања отпада у услове прописане Законом о управљању отпадом за регионалне и локалне планове управљања отпадом. Ту активност мора да спроведе Министарство.

Да би се промовисала изградња капацитета за превенцију стварања отпада на локалном нивоу, треба организовати обуку о превенцији отпада на општинском нивоу за запослене у општинама. Ту активност мора да спроведе Министарство у сарадњи са Сталном конференцијом градова и општина.

Да би се измерио ниво свести у јавности о превенцији отпада, потребно је спровести истраживања јавног мњења о знању и ставовима јавности у домену превенције стварања отпада. Ту активност мора да спроведе Министарство.

Да би се пружиле информације о превенцији отпада из домаћинства, потребно је спровести следеће активности:

- 1) организовати кампање за подизање свести у јавности о одрживој потрошњи кућне хемије;
- 2) организовати кампање за подизање свести у јавности о превенцији амбалажног отпада кроз, на пример, избор робе са мање амбалаже или већих производа у рециклабилним и економичним паковањима;
- 3) подстицање ширег учешћа у Европској недељи смањења отпада, кроз награђивање најактивнијих општина, школа, организација цивилног друштва или иницијатива;
- 4) организовати такмичење између Зелене школе и Зеленог вртића у области превенције стварања отпада и одрживог животног стила.

Те активности мора да спроведе Министарство, у сарадњи са јединицама локалне самоуправе.

Та група мера нарочито ће допринети превенцији настајања отпада у следећим приоритетним областима: опасан отпад, отпад од хране, амбалажни отпад, отпад из домаћинства.

5.2.7. Мере за промоцију смањења и превенције остављања отпадака у природи и водним системима

У циљу промоције смањења и превенције остављања отпадака у природи и водним системима, потребно је спровести наведене мере:

- 1) идентификација производа који су главни извор таквих отпадака, посебно у природи и водним системима;
- 2) промоција смањења употребе лаких пластичних кеса;
- 3) подизање свести о негативним утицајима остављања отпадака у природи на животну средину.

Да би се одредили производи који су главни извор отпадака, а посебно у природи и водним системима, потребно је припремити студију за идентификацију састава и процену количине отпадака пронађених на речним обалама и у природи и повезаних трошкова рашчишћавања. Посебан фокус треба ставити на десет најчешћих пластичних предмета за једнократну употребу: посуде за храну, шоље за напитке, штапиће за уши, прибор за јело, сламке, штапиће за балоне, влажне

марамнице, филтере за дуванске производе, пластичне кесе итд. Ту студију мора да спроведе Агенција у сарадњи са Министарством.

Да би се промовисало смањење пластичних кеса као и пластике за једнократну употребу, неопходно је транспоновати у законодавство Републике Србије Директиву (ЕУ) 2015/720 Европског парламента и Савета од 29. априла 2015. којом се мења и допуњује Директива 94/62/ЕК о смањењу потрошње пластичних кеса. Ту активност мора да спроведе Министарство. Поред тога, потребно је спровести кампање за подизање свести у јавности у којима ће се нагласити негативни утицаји пластике за једнократну употребу, али пре свега фокусирајући се на алтернативна решења као што су прибор за јело и шољице за кафу које се могу поново користити.

Да би се подигла свест о негативним утицајима остављања отпадака у природи на животну средину, неопходно је спровести следеће активности:

- 1) проценити фракције које чине смеће остављено у природи и повезане трошкове, путем горе поменуте студије;
- 2) организовати и промовисати кампање чишћења речних обала и плажа, али и зона за рекреацију и резервата природе;
- 3) осмислити и подржати информативне кампање за подизање свести о негативним утицајима остављања отпадака у природи на животну средину (нарочито на водено окружење), привреду и здравље.

Те активности мора да спроведе Министарство, у сарадњи са јединицама локалне самоуправе.

Та група мера посебно ће допринети спречавању настајања отпада у следећим приоритетним областима: амбалажни отпад, отпад из домаћинства.

6. СПРОВОЂЕЊЕ, ЕВАЛУАЦИЈА И МОНИТОРИНГ ПЛАНА

6.1. Спровођење Плана

За постизање циљева превенције стварања отпада, План се мора спроводити у складу са планом конкретних мера и узимајући у обзир предложени временски оквир (видети главу 7).

Спровођење програмских мера финансираће се из буџета Републике Србије, аутономне покрајине и јединица локалних самоуправа, других домаћих и међународних фондова или програма, као и других законито стечених фондова.

Министарство координира спровођењем Плана и његових мера.

Учесници у спровођењу Плана су Министарство заштите животне средине, Агенција за заштиту животне средине, Министарство привреде, Министарство здравља, Министарство просвете, Министарство науке, технолошког развоја и иновација, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Канцеларија за јавне набавке, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство финансија, Министарство унутрашњих послова, Министарство спољних послова, Министарство унутрашње и спољне трговине, аутономне покрајине, јединице локалне самоуправе и Привредна комора Србије.

На крају буџетске године, до 31. марта текуће године, органи који спроводе План дужни су да Министарству доставе информације о спроведеним мерама. Органи власти који су надлежни за спровођење Плана дужни су да припреме годишње извештаје и да их поднесу Министарству најкасније до 31. марта текуће године за претходну годину.

Како превенција стварања отпада покрива широк спектар поља активности, позивају се и друге заинтересоване стране, као што су институције, компаније, цивилно друштво (укључујући друштвене групе, организације цивилног друштва, добротворне организације), држаоци отпада, односно физичка и правна лица, да допринесу својим иницијативама.

6.2. Процена и мониторинг Плана

У складу са чланом 11а Закона о управљању отпадом, План доноси Влада на период од шест година а, уколико је потребно, ревизија Плана врши се на три године.

У циљу истраживања општег напретка на који превенција стварања отпада, односно мере превенције, могу да утичу, користе се следећи показатељи (приказани у Табели 2) :

1) непосредни показатељи настајања различитих токова и категорија отпада. У редовним околностима, разлика између отпада насталог у полазној и референтној години указује да ли су укупне количине насталог отпада веће, мање или стабилне

у одређеном временском периоду, дакле, да ли је остварена превенција стварања отпада;

2) посредни показатељи о економским или социјалним параметрима, који указују на стање спровођења мера превенције стварања отпада, односно посредно указују на напредовање у остварењу превенције стварања отпада.

Табела 2 Показатељи превенције стварања отпада

Бр.	Показатељи	Јединице мере	Полазни подаци	Жељени правац развоја
	Директни показатељи превенције стварања отпада		2022	
1.	Укупна количина насталог отпада	тоне	11.460.971	↓
2.	Количина насталог отпада у индустријском сектору	тоне	7.325.971.	↓
3.	Количина насталог отпада у индустријском сектору по јединици БДП	тоне/хиљаде евра	0,12	↓
4.	Количина насталог отпада у сектору грађевинарства по јединици БДП	тоне	666.626	↓
5.	Количина насталог отпада у сектору грађевинарства по јединици БДП	тоне/хиљаде евра	0,01	↓
6.	Количина насталог комуналног отпада	тоне	3.180.000	↓
7.		kg по глави становника	480	↓
8.	Количина насталог опасног отпада	Тоне	80.604	↓
9.	Количина амбалаже стављене на тржиште	тоне	401.299	↓
10.		kg по глави становника	60	↓
11.	Количина насталог отпада од електричне и електронске опреме	тоне	34.532	↓
12.		kg по глави становника	5,1	↓
13.	Количина отпада од хране	тоне	1.450.000	↓
14.		kg по глави становника	220	↓
	Посредни показатељи о стању спровођења мера превенције стварања отпада:		2022	
	Донирање хране (Банка хране):			
15.	Количина дониране хране на годишњем нивоу	тоне	1,200	↑
16.	Број малих и средњих предузећа и малопродајних објеката који донирају храну	број	6-8	↑
	Поновна употреба			
17.	Број запослених у сектору поновне употребе	број	н/п	↑
18.	Укупан промет у сектору поновне употребе	евро	н/п	↑
	Одржива производња			
19.	Продуктивност ресурса (однос између БДП и домаће потрошње материјала**)	динара/кт	37,2	↑
20.	Број компанија које усвајају системе управљања животном средином	број	1.794	↑
	Одржива производња:			

Бр.	Показатељи	Јединице мере	Полазни подаци	Жељени правац развоја
21.	Број издатих сертификата за Еко-знак	број	2	↑
22.	Удео зелених јавних набавки (примена еколошких аспеката) у укупним трошковима јавних набавки	процент	0,44	↑
	Свест у јавности:			
23.	Број спроведених кампања за подизање свести о превенцији отпада	број	0	↑
24.	Удео становништва са добрим познавањем и позитивним ставовима ка превенцији отпада ***	процент	н/п	↑

↑: вредност треба временом да се повећа како би се постигли позитивни ефекти.

↓: вредност треба временом да се смањи како би се постигли позитивни ефекти.

** Домаћа потрошња материјала мери укупну количину материјала која се директно користи у привреди, а дефинише се као годишња количина сировина добијених са домаћег терена фокусне привреде, увећана за укупан физички увоз, умањен за целокупан физички извоз.

*** Истраживање јавног мњења треба спровести 2024, 2026. и 2028. године.

За праћење напредовања ка превенцији стварања отпада, потребно је прикупити податке о показатељима превенције стварања отпада на годишњем нивоу, и објавити их на интернет страници Министарства до 30. јуна, како би ти подаци били доступни јавности.

Процену потребе за ревидирањем Плана врши Министарство 2026. године на основу резултата мониторинга (показатеља) и извештаја о спровођењу плана мера за имплементацију Плана (глава 7) од надлежних установа (како је описано у одељку 6.1).

Детаљна процена Плана врши се 2029. године и припрема се нови План за период 2030-2035. године. Процена Плана врши се на начин којим се омогућава:

- 1) праћење напредовања у постизању циљева;
- 2) процена делотворности спроведених мера (поновна потврда успешних мера из Плана и искључење мера које су се показале као мање или ни мало делотворне);
- 3) предлагање нових мера узимајући у обзир постигнути напредак и новонастале приоритете.

7. ПЛАН МЕРА ЗА СПРОВОЂЕЊЕ ПЛАНА

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Веза са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК	
1. Промовисати и подржати пословне моделе одрживе производње и потрошње	1.1. Информисање у циљу подизања свести о моделима одрживе производње и потрошње (нпр. платформе за дељење, производи као услуге) у малим и средњим предузећима	1.1.1. Организовање међународне конференције о најбољим примерима примене пословних модела одрживе производње и потрошње	Привредна комора Србије	Министарство заштите животне средине, Министарство привреде	Индустријски отпад, опасан отпад, амбалажни и отпад, отпад од грађења и рушења, отпад од електричне и електронске опреме и отпад из домаћинства	2026	2.	
	1.2. Промоција модела одрживе	1.1.2. Организовање националног						2027

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Веза са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК	
	производње и потрошње	конкурса и доделе награда у домену примене иновативних одрживих пословних модела						
	1.3. Подстицање поновне употребе материјала од рушења у изградњи нових зграда	1.1.3. Дефинисање услова које материјал од рушења мора да испуни како би могао да се поново употреби				2025		
		1.4.4. Обезбеђење субвенција за поновну употребу материјала од рушења при				2029	16	

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Већа са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК	
		изградњи нових зграда						
2. Подстаћи дизајнирање, производњу и употребу ресурсно ефикасних, трајних, поправљивих, поново искористивих и надоградивих производа	2.1. Подстицање истраживања и развоја у области добијања чистијих производа и технологија са мање отпада, као и ширење и коришћење добијених резултата таквог истраживања и развоја	2.1.1. Постизање споразума са универзитетима о увођењу студијских програма академских студија и истраживања о дизајнирању и производњи чистијих производа	Министарство заштите животне средине	Министарство просвете и Министарство науке, технолошког развоја и иновација, универзитети	Индустријски отпад, опасан отпад, амбалажни отпад од хране, отпад од грађења и рушења, отпад од електричне и електронске опреме, отпад из домаћинства	2025	2.	
		2.1.2. Организација конференције за ширење резултата истраживања и развоја у области	Министарство науке, технолошког развоја и иновација	Министарство заштите животне средине, универзитети		2027		

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Већа са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК	
		добивања чистијих производа.						
	2.2. Изградња капацитета у еко-дизајну за амбалажу и електричну и електронску опрему у малим и средњим предузећима	2.2.1. Организовање радионице за обуку инструктора у стручној области екодизајна	Привредна комора Србије	Министарство заштите животне средине,		2025	4.	
		2.2.2. Организовање обуке за мала и средња предузећа у екодизајнирању амбалаже и електричне и електронске опреме				2026-2027		
		2.2.3. Осмишљавање техничких критеријума на						

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Веза са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК	
		основу којих се прописују захтеви еко-дизајна приликом дизајнирања специфичних производа						
	2.3. Промоција кредибилних еко-знакова	2.3.1. Организација информативне кампање за подизање свести о кредибилним еко-знацима	Министарство заштите животне средине			2025	13.	
	2.4. Промоција зелене набавке и уграђивање еколошких критеријума о превенцији отпада у	2.4.1. Припрема студије о стању зелених јавних набавки и утврђивање група производа са највећим потенцијалом за	Канцеларија за јавне набавке	Министарство заштите животне средине		2025	15.	

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Веза са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК
	позиве за јавне набавке	превенцију стварања отпада					
		2.4.2. Развој и дефинисање еколошких критеријума за јавну набавку за групе производа са највећим потенцијалом за превенцију стварања отпада	Министарство заштите животне средине	Канцеларија за јавне набавке		2025	
		2.4.3. Припрема смерница за зелену јавну набавку и производе/категије које се морају узети у обзир	Министарство заштите животне средине	Канцеларија за јавне набавке		2024/25	

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Већа са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК	
3. Промовисање смањење отпада од производа који садрже критичне сировине	3.1. Анализа производње и потрошње производа који садрже критичне сировине, као и могућности поновног искоришћења	3.1.1. Припрема студије о производима који садрже критичне сировине дефинисане у „Анексу II предлога Уредбе COM(2023)” са петом листом критичних сировина у ЕУ	Привредна комора Србије	Министарство привреде (орган партнер)	Индустријски отпад, опасан отпад, отпад од електронике и електричне опреме	2026	2.	
		3.1.2. Студија о могућим производима и путевима сакупљања где је могуће опоравити и поново користити критичне сировине (на основу Извештаја					2027	2.

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Веза са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК	
		Европске комисије „Извештај о критичним материјалима и кружној економији”),						
	3.2. Анализа могућности за смањење потрошње производа који садрже критичне сировине	3.2.1. Припрема студије за одређивање мера за смањење потрошње производа који садрже критичне сировине, узимајући у обзир економску и техничку изводљивост и користи за здравље и животну средину				2028	2.	

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Већа са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК	
4. Подстакнути поновну употребу производа и успоставити системе за промоцију послова поправке поновне употребе	4.1. Обезбеђење фискалних олакшица за секторе поновне употребе и поправке	4.1.1. Припрема студије о процени изводљивости давања ПДВ олакшица за услуге поправки и поново употребљене производе	Министарство финансија	Министарство заштите животне средине	Отпад од електричне и електронске опреме и отпад из домаћинства	2027	1.	
	4.2. Промоција кафића за поправке	4.2.1. Организација радионица за ОЦД и општине о организовању кафића за поправке	Министарство заштите животне средине	Организације цивилног друштва непрофитне организације Јединице локалне самоуправе		2025-2030	16.	
	4.3. Информисање домаћинстава о значају	4.3.1. Организација кампање за подизање свести	Јединице локалне самоуправе	Министарство заштите животне средине		2029		

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Веза са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК
	поновне употребе и поправки;	у јавности о значају поновне употребе и поправки, и за информисање о постојећим сервисима за поправке и могућностима поновне употребе					
	4.4. Успостављање и промоција мрежа за поновну употребу и поправке, посебно укључујући електричну и електронску опрему, текстил и	4.4.1. Успостављање и промоција интернет платформи којима се промовише поновна употреба (нпр. јединствени инфо-пулт за информисање о продавницама половне робе,	Министарство заштите животне средине	Привредна комора Србије		2025-2030	

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Веза са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК
	намештај, као и амбалажу и грађевински материјал и производе	центрима за поправке, бувљим пијацама, портал за размену производа, итд), посебно женских интернет платформи					
		4.4.2. Преговори о сарадњи између кафића за поправке и осигуравача				2026	
		4.4.3. Прикупљање и праћење података о запослености и годишњем промету сектора поновне употребе и поправке у				На годишњем нивоу након увођења	

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Веза са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК
		Србији, посебно о запослености жена					
	4.5. Подстицање запошљавања припадника друштвено осетљивих група у сектору поправки	4.5.1. Процена могућности за промоцију запошљавања припадника друштвено осетљивих група у сектору поправки и израда заједничког плана запошљавања припадника друштвено осетљивих група, посебно жена из ове категорије	Национална служба за запошљавање	Министарство заштите животне средине		2027	

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Већа са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК
		4.5.2. Обезбедити обуку у области вршења поправки (нпр. електричне и електронске опреме, текстила) за припаднике друштвено осетљивих група	Национална служба за запошљавање	Министарство заштите животне средине		2029	
		4.5.3. Процена могућности за промоцију запошљавања и радног ангажовања припадника друштвено осетљивих група у области социјалног предузетништва	Министарство заштите животне средине	Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања (орган партнер)			

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Веза са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК
		у сектору поправки					
	4.6. Пружање могућности за прикупљање производа погодних за поновну употребу у рециклажним двориштима	4.6.1. Увести и промовисати одвојено прикупљање комуналног и индустријског отпада на извору				###	
		4.6.2. Обезбеђивање простора за сакупљање електричне и електронске опреме, текстила и намештаја који могу бити погодни за припрему за поновну употребу,	Јединице локалне самоуправе	-		2025-2030	

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Веза са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК
		поновну употребу и поправке приликом планирања и изградње рециклажних дворишта					
		4.6.3. Обучити запослене о рециклажним двориштима на новим локацијама за сакупљање и о критеријума које сакупљена роба мора да испуни				2025	
	4.7. Подстицање, када је потребно и када не	4.7.1. Саставити смернице и упутства за припрему	Министарство заштите животне средине	-		2028	

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Већа са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК	
	<p>угрожава права интелектуалне својине, доступности резервних делова, упутстава за употребу, техничких информација, односно других докумената, опреме или софтвера којима се омогућава поправка и поновна употреба производа без угрожавања њиховог</p>	<p>поновне употребе и руковање производима на крају животног века који су сакупљени на рециклажним двориштима</p>						

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Већа са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК	
	квалитета и безбедности.							
5. Промовисати смањење настајања отпада у поступцима који се односе на индустријску производњу, екстракцију минерала, израду, грађење и рушење	5.1. Промовисање кредибилних система управљања животном средином, укључујући EMAS и SRPS ISO 14001:2015	5.1.1. Успостављање програма гранта за накнаду трошкова сертификације и регистрације у систем управљања животном средином (енгл. <i>EMS</i>) малих и средњих предузећа	Министарство финансија	Министарство заштите животне средине	Индустријски отпад, опасан отпад, отпад од грађења и рушења	2026	10.	
		5.1.2. Организација информативних семинара о системима управљања	Министарство заштите животне средине	Агенција за заштиту животне средине		2026-2029	10.	

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Већа са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК	
		животном средином, укључујући EMAS и SRPS ISO 14001:2015						
	5.2. Олакшавање имплементације најбољих доступних техника, по индустријским гранама	5.2.1. организација обуке о најбољим доступним техникама за надлежне органе	Агенција за заштиту животне средине	Министарство заштите животне средине		2025	5.	
	5.3. Промоција припреме материјала из рушења старих објеката за поновну употребу	5.3.1. Израда стандарда и смерница за рушење старих зграда и припрема за поновну употребу материјала од	Министарство заштите животне средине	-		2028	-	

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Већа са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК	
		рушења (нпр. смернице за одрживе зграде)						
		5.3.2. Организација информативних семинара о практичној примени смерница и стандарда за рушење старих зграда и припрему материјала од рушења за поновну употребу				2029	12.	
6. Промовисати смањење настајања	6.1. Информисање о начину смањења	6.1.1. Припремити смернице за „зелени	Министарство заштите животне средине	Министарство здравља Министарство пољопривред	Отпад од хране и отпад из	2025	-	

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Већа са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК	
отпада од хране, те подстицати донирања хране	отпада од хране у прехранбеној индустрији и у кетеринг (<i>horeca</i>) компанијама	кетеринг”, усмерен на кантине, ресторани и слично, у складу са постојећим прописима о хигијени хране		е, шумарства и водопривреде	домаћинства			
		6.1.2. Организација обука за запослене у индустрији припреме хране, усмерена на превенцију стварања отпада од хране.				2027	-	
		6.1.3. Успостављање мреже прехранбене				2026	9.	

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Веза са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК
		индустрије и кетеринг сервиса у циљу размене најбољих пракси и унапређења сарадње					
		6.1.4. Подстицање закључивања добровољних уговора у прехранбеној индустрији и кетеринг услугама ради остварења постављених циљева смањења отпада.				2026-2029	
	6.2. Успостављање мреже за	6.2.1. Увођење редовних округлих столова				2027	

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Већа са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК	
	донације хране	са одговарајућим заинтересованим странама (банке хране, ланци продавница, кетеринг услуге и индустрија)						
	6.3. Промоција зелених набавки кетеринг услуга за организације јавних догађаја	6.3.1. Припрема критеријума за избор „одрживих пружалаца кетеринга” за организацију јавних догађаја	Управа за јавне набавке	Министарство заштите животне средине		2027	-	
		6.3.2. Одређивање и сачињавање списка одрживих пружалаца кетеринга, ресторана и организатора				2028	12.	

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Веза са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК	
		догађаја који испуњавају критеријуме за одрживе пружаоце кетеринга						
		6.3.3. Подизање свести носилаца јавних набавки о избору одрживих пружалаца кетеринг услуга путем семинара и радионица				2029		
	6.4. Подизање свести о отпаду од хране на нивоу домаћинства	6.4.1. Организација кампања за подизање свести о еколошком и економском значају отпада од хране	Министарство заштите животне средине	Министарство здравља, Министарство пољопривред е, шумарства и водопривреде, организације		2026		

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Веза са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК	
		6.4.2. Организовати информативне кампање и иницијативе за подизања свести усмерене ка деци и ученицима у школама, кроз циљане радионице и учешће у активностима ЕУ, као што су Европска недеља смањења отпада		цивилног друштва		2025		
	6.5. Врста прехрамбених производа	6.5.1. Израда законодавног оквира у вези са донирањем хране	Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде	Министарство		2027	-	

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Већа са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК	
	погодних за донирање		Министарство здравља					
		6.5.2. Израдити пропис којим би се уредила врста прехранбених производа погодних за донирање				2027	-	
		6.5.3. Припрема и дистрибуција смерница о условима које донације хране морају испунити (у вези са здрављем, безбедношћу и прикладношћу)				2027	-	
	6.6. Финансијска подршка за	6.6.1. Припрема студије о процени изводљивости	Министарство финансија	Министарство пољопривред е, шумарства		2025	1.	

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Веза са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК	
	донирање хране	увођења пореских олакшица за донирање хране и субвенција за организације које се баве донирањем хране		и водопривреде				
	6.7. Подизање свести о донирању хране	6.7.1. Организација радионица о донирању хране за запослене у прехранбеној индустрији, малопродаји и кетерингу (<i>horeca</i>)	Министарство заштите животне средине	Министарство пољопривред е, шумарства и водопривреде		2026	12.	
	6.8. Прикупљање и анализа података о	6.8.1. Спровођење студије о отпаду од хране у				2026	-	

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Већа са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК	
	отпаду од хране	мешовитом комуналном отпаду						
7. Промовисати смањење садржаја опасних материја у материјалу и производима	7.1. Јачање тржишног надзора над амбалажом и електронском опремом у погледу садржаја опасних материја	7.1.1. Укључење група производа у програме надзора на тржишту, када је реч о смањењу садржаја опасних материја дефинисаних у прописима о амбалажи и амбалажном отпаду и електричној електронској опреми (RoHS)	Министарство унутрашње и спољне трговине	Министарство заштите животне средине	Индустријски отпад, опасан отпад, амбалажни отпад, отпад од електронике и електричне опреме	2027	1.	
		7.1.2. Припрема смерница за				2027	2.	

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Веза са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК
		надлежне органе о тржишном надзору над амбалажом, батеријама и електричном и електронском опремом у погледу садржаја опасних материја					
	7.2. Промоција замене или смањења садржаја опасних материја у материјалу и производима	7.2.1. Припремити смернице о замени опасног материјала у производима и процесима	Министарство заштите животне средине	Агенција за заштиту животне средине		2025	
		7.2.2. Организовати обуку за мала и средња предузећа				2026	

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Веза са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК	
		о смањењу садржаја или замени опасних материја у материјалу и производима						
	7.3. Промовисање зелене јавне набавке	7.3. 1. Припрема студије о стањи зелених јавних набавки и одређивање група производа са потенцијалом за смањење опасних компоненти,				2025	15.	
		7.3.2. Пружање смерница за зелену јавну набавку и производе/категирије				2026		

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Већа са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК	
	7,4. Промоција употребе зелене хемије	7.4.1. Припрема студије о стању коришћења зелене хемије и најбољих доступних пракси				2025	-	
		7.4.2. Промовисати употребу зелене хемије путем фискалних мера на пример субвенција за праксе хемијског лизинга				2026	11.	
8. Промовисати смањење настајања отпада из домаћинства	8.1. Планирање мера превенције стварања отпада на регионалном и	8.1.1. Укључивање захтева за уношење мера превенције у захтеве за регионалне и	Министарство заштите животне средине		Опасан отпад, отпад од хране, амбалажн и отпад и отпад из	2025	15.	

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Већа са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК	
	локалном нивоу	локалне планове управљања отпадом у Закону о управљању отпадом или израда специфичнијих захтева које треба да усвоји Министарство заштите животне средине			домаћинства			
	8.2. Изградња капацитета у области превенције стварања отпада на регионалном и локалном нивоу	8.2.1. Организација обуке о превенцији отпада на општинском нивоу за запослене у општини	Министарство заштите животне средине	Стална конференција градова и општина		2025	-	

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Веза са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК
	8.3. Мерење нивоа свести о превенцији отпада у јавности	8.3.1. Спровођење анкета о знању и ставовима у јавности о превенцији отпада	Министарство заштите животне средине			2025, 2026, 2028	12.
	8.4. Информисање о превенцији отпада из домаћинства	8.4.1. Организовати кампање за подизање свести јавности (посебно жена) о одрживој потрошњи кућне хемије	Министарство заштите животне средине	Јединице локалне самоуправе		2028	
		8.4.2. Организовати кампању за подизање свести јавности о превенцији				2027	

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Веза са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК
		амбалажног отпада					
		8.4.3. Подстицање ширег учешћа у Европској недељи смањења отпада, кроз награђивање најактивнијих општина, школа, организација цивилног друштва или иницијатива				2025-2030.	
		8.4.4. Организовати такмичење између Зелене школе и Зеленог вртића у области превенције стварања отпада				2029	

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Вежа са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК	
		и одрживог животног стила						
9. Промовисати смањење и превенцију остављања отпадака у природи и водном систему	9.1. Идентификација производа који су главни извор остављања отпадака, нарочито у природи и водном систему	9.1.1. Припрема студије за идентификацију предмета који се најчешће остављају као отпаци у природном окружењу и повезани трошкови рашчишћавања	Агенција за заштиту животне средине	Министарство заштите животне средине	Амбалажни и отпад, отпад из домаћинства	2025	-	
	9.2. Промоција смањења употребе лаких пластичних кеса, као и друге пластике	9.2.1. Транспоновати у законодавство Србије: Директиву (ЕУ) 2015/720 Европског парламента и	Министарство заштите животне средине	-		2028	-	

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Веза са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК	
	за једнократну употребу	Савета од 29. априла 2015. године, којом се мења и допуњује Директива 94/62/ЕК о смањењу коришћења пластичних кеса						
		9.2.2. Промовисати употребу вишекратног прибора за ручавање, шољица за кафу итд, путем кампања за подизање свести јавности				2025 – у континуитету	12.	

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Веза са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК	
	9.3. Подизање свести о негативним утицајима остављања отпадака у природи животну средину	9.3.2. Организовати кампање рашчишћавања обала река и плажа	Министарство заштите животне средине	Јединице локалне самоуправе		2025- 2030 (најмање једном годишње)	12.	
		9.3.3. Осмислити и подржати информативне кампање за подизање свести о негативном утицају остављања отпадака у природу на животну средину (нарочито на водено окружење),				2025		

Циљ	Мера	Активности	Главна одговорност	У сарадњи са	Циљни приоритетни токови отпада	Временски оквир за спровођење	Веза са мером из Анекса IV Директиве 2008/98/ЕК	
		привреду и здравље						